

Česká literární moderna v časopise *Aus fremden Zungen* — čtyři příklady prostředkování

Lucie Merhautová — Masarykův ústav
a Archiv Akademie věd České republiky

Literární a kulturní časopisy měly klíčový význam pro utváření literárního modernismu jako internacionální sítě vztahů emancipující se od vazeb na národní literární kontexty (srov. Casanova 2012). Raná česká literární moderna přelomu 19. a 20. století manifestovala svůj internacionalismus v první řadě co nejotevřenější a přitom kritickou reflexí evropských literárních hnutí. Složitější byl však opačný pohyb — pro překračování národního literárního kontextu a propojování s jinojazyčnými literárními centry potřebovala prostředníky: časopisy, redaktory, nakladatele, překladatele a kritiky. Největší a nejbližší možnosti (vedle Polska) se otevíraly směrem k moderním hnutím v Německu a ve Vídni, k nimž se představitelé české literární moderny obraceli s mnohem větším zájmem než předchozí lumírovská generace (Kostrbová 2011a, s. 69–80, David-Fox 2000). Mladí čeští kritici a spisovatelé němčinu ovládali na takové úrovni, že jim nedělalo potíže sledovat německé moderní revue, referovat o německých autorech či divadelních představeních, překládat z němčiny, dopisovat si německy apod. Pokud se jim naskytla příležitost, mohli také referovat o české moderně v německých časopisech, i když ne všichni byli s to v němčině dostat své představě individualizovaného stylu umělecké kritiky a spolehli se raději na překlad.¹ Pro překlady svých děl však již potřebovali takové prostředníky, jejichž prvním jazykem by byla němčina a zároveň by uměli dobře česky, rozuměli modernistickým snahám a měli alespoň základní povědomí o rozvoji české literatury v posledních desetiletích. Prostředníky, kteří by ideálně sdíleli i jejich přístup k překladu, jenž nekladl hlavní důraz na formální věrnost, nýbrž na vystižení ducha originálu v jazyce překladu (Levý 1996, s. 169–205). Tyto nároky obracely pozornost českých autorů k začínajícím německým básníkům a kritikům z českých zemí a z Moravy, jejichž výhodou se stávala i častá mobilita, působení ve Vídni, v Berlíně či dalších říšských nebo rakouských městech a tamních redakcích novin, časopisů či nakladatelstvích. Prostředníci

* Studie vznikla v rámci projektu *Česká literární moderna v německých časopisech 1880–1910*, GA ČR P406/12/P688. Německé citace přeložila L. M.

1 Například F. X. Šalda si nechal svůj článek pro *Die Zeit* raději přeložit, F. V. Krejčí po špatných zkušenostech s překladem psal německy, potřeboval však vždy korektora (Kostrbová — Ifkovits — Doubek 2011), suverénně němčinu ovládal například Jaroslav Kamper nebo Arnošt Procházka.

však netvořili žádnou sociálně, národně, etnicky či genderově homogenní skupinu. Najdeme mezi nimi osobnosti, muže i ženy, které z českých zemí ani z Moravy nepocházely, jako například vídeňského polyglota Otto Hausera nebo německou básnířku Otilii Malybrokovou-Stielerovou. Jejich konkrétní motivace byly různé, na časopisy německé moderny se však obraceli především ti, kteří (implicitně či explicitně) chtěli vytvářet alternativu nacionalismu vyhraňujícímu proti sobě Čechy a Němce a snahy o kulturní a literární interakci mohli rozvíjet v rámci představy o modernismu jako celoevropském hnutí s lokálními variantami, které si v literatuře vytváří vlastní estetické hodnoty a kritéria, a tím i společný literární prostor. Tento utvářející se „literární svět“ byl ovšem hierarchizovaný se středem v Paříži (Casanova 2012) a v německé literatuře bylo jen několik časopisů, které měly zájem o české literatuře systematictěji referovat a přinášet z ní překlady. Historik Michel Espagne chápe prostředkování jako komplexní proces, mezi jehož klíčové faktory řadí výchozí kontext, přijímající kontext a osobnost prostředníků (Espagne 2006). Modernistické časopisy vytvářely obraz modernosti jako aktuální literární současnosti a významně přispívaly k sjednocování a zároveň diferenciaci moderního literárního prostoru. Při zkoumání prostředkování mezi českou a německou literaturou v literárních časopisech je třeba mít na zřeteli dynamičnost a neustálou proměnlivost silových vztahů v obou literárních kontextech i to, že prostředník (překladatel, kritik) určitý literární text nebo texty překládá a interpretuje z vlastní pozice, již je třeba stanovit z různých sociálních a estetických hledisek, které přitom na samotné prostředkování mohou mít v jednotlivých případech odlišný vliv. Základním předpokladem je jazyková kompetence a podoba vícejazyčnosti spjatá s rodinou a vzděláním, etnická a generační příslušnost. Zásadní vliv na interpretaci a úspěšnost prostředkování má povaha a míra provázanosti prostředníka s českým i německým literárním kontextem.

Prostředníci české literatury často sdružovali roli překladatelů a interpretů české literatury, někteří upřednostňovali více referování, jiní zase překlad. Přičemž za interpretaci lze považovat nejen články a recenze, ale i překlady, a to nejen na rovině volby jazykových prostředků — výběr konkrétního autora a díla z literárního celku je interpretací z určité perspektivy prostředníka. Překladatelé z české literatury byli na přelomu 19. a 20. století většinou iniciativní sami — nejenže si vybírali autory a texty k překladu, ale také sami hledali časopis nebo nakladatele, kteří by jejich práce otiskli. Často své texty publikovali bez nároku na honorář, někdy se o část honoráře dělili s autorem. Předmětem této studie je prostředkování české moderní literatury v německém časopise *Aus fremden Zungen*, pozornost je věnována jednak profilu časopisu, jednak zde situovaným zprostředkovatelským aktivitám Bronislava Welleka, Adolpha Donatha, Camilla Hoffmanna, Oskara Wienera a Otto Hausera.

AUS FREMDEN ZUNGEN

Johann Wolfgang Goethe v roce 1827 v rozhovorech s Eckermannem prohlásil, že „národní literatura dnes mnoho neznamena“, a předpovídal vznik literatury světové, na jejímž vzniku budou mít zásadní podíl internacionálně orientované kulturní časopisy jako *Le Globe* nebo *The Foreign Review* (Eckermann 1955, s. 182). O více než šest desítek let později a ve zcela jiném literárním kontextu se ke Goethovu pojetí světové

literatury přihlásil nový týdeník *Aus fremden Zungen*, jehož mottem otiskovaným na každé předsádce byla Goethova výzva: „Nastává nyní období světové literatury a každý musí teď přispívat k tomu, aby to období urychlil“.² Zakladatelem časopisu a jeho hlavním redaktorem byl Joseph Kürschner (1853–1902) a *Aus fremden Zungen* zdaleka nebyl prvním vydavatelským počinem tohoto divadelního historika, kritika, redaktora, editora, lexikografa, nakladatele, sběratele a zdatného organizátora literárního života.³ Kürschner během svého života redigoval řadu časopisů různého zaměření — časopisy odborné, spolkové, populárně-naučné i rodinné. V roce 1889 se stal literárním ředitelem a členem představenstva jednoho z největších německých nakladatelství Deutsche Verlagsanstalt a právě zde inicioval vznik revue *Aus fremden Zungen*; začala vycházet v lednu 1891. Deutsche Verlagsanstalt vydávalo několik rodinných časopisů, většinou laciných zavedených ilustrovaných týdeníků s vysokým nákladem (*Über Land und Meer*, *Deutsche Roman-Bibliothek*, *Illustrierte Welt* a *Illustrierte Romane aller Nationen*) a Kürschner byl u všech uveden jako vydavatel.

Nový časopis se od těchto rodinných periodik odlišoval, chtěl vzdělaným středním vrstvám (v úvodníku prvního čísla Kürschner oslovil „vyzrálější“ čtenáře s „širším rozhledem“) prostředkovat soudobou moderní beletrii. *Aus fremden Zungen* přitom nebývá řazen mezi periodika německé literární moderny (např. Schlawe 1965), bývá považován jen za list rodinný, protože byl vydáván velkým nakladatelským domem, který mohl časopisu zajistit rozsáhlou reklamu, a tím i vyšší počet předplatitelů, než jakého mohly dosáhnout modernistické listy. Přesto byl jeho program založen na myšlenkách novosti, objevnosti a pokrokovosti a redakce sama se k moderním literárním směrům stále jasněji hlásila. Program časopisu *Aus fremden Zungen* doplňoval a rozšiřoval německé časopisecké spektrum, spíše než rodinným listům či vyhraněným modernistickým časopisům konkuroval zavedenému berlínskému týdeníku *Magazin für die Litteratur des Auslandes*, který založil v roce Goethova úmrtí 1832 Josef Lehmann jako časopis věnovaný zahraniční beletrii, jenž se obdobně jako *Aus fremden Zungen* hlásil ke Goethovu pojetí světové literatury.⁴ Ve srovnání s *Magazinem* byl *Aus fremden Zungen* umírněnější. Tiskl především a ve větší šíři prózu, nezabýval se autory německými a nevěnoval se kritice, jak vytkl Kürschner: „Ostatně nechceme pěstovat žádnou kritiku ani upřednostňovat určité hnutí. Naším cílem je: prostředkovat

2 „Die Epoche der Weltlitteratur ist an der Zeit und jeder muß jetzt dazu wirken, diese Epoche zu beschleunigen“ (Eckermann 1981, s. 211).

3 Ke Kürschnerovu životopisu a činnosti srov. Balzer 1976, Sauer 1933, Wehnert 1988, Osmann 2010, Mitscherling 1990, Lülfiing 1982.

4 V letech 1891–1892, kdy začal vycházet i *Aus fremden Zungen*, byli hlavními redaktory týdeníku, jehož název se r. 1881 rozšířil na *Magazin für die Litteratur des In- und Auslandes*, Fritz Mauthner a Otto Neumann-Hofer. Časopis si nárokoval charakter „univerzálního literárního listu“, publikovali v něm autoři starší, velký prostor však zde nacházeli i představitelé moderny, a to nejen němečtí či rakouští — stálým spolupracovníkem byl například August Strindberg. Na rozdíl od předchozích desetiletí tu však v devadesátých letech nebylo české literatuře věnováno mnoho pozornosti, výjimku představuje informativní článek Jaroslava Kampera (Kamper 1895). Redaktor Otto Neumann-Hofer stál o pravidelnou spolupráci, kterou však Kamper kvůli vytíženosti v deníku *Politik* nebyl schopen realizovat, srov. i dopisy J. Kampera Ottilii Malybrokové-Stielerové (LA PNP, f. O. Malybroková-Stielerová).

znanost vynikajících a pozoruhodných zahraničních děl vzdělanému čtenáři, vytvořit z našeho časopisu věrný obraz a přehledku světové literatury“ (Kürschner 1891).

V programových úvodních Kürschner v návaznosti na Goetha zdůrazňoval vzájemné poznávání a prolínání literatur, úkolem časopisu podle něj bylo „překračovat německé hranice a učinit německému uchu srozumitelným vyprávění cizích jazyků“, navíc chtěl tisknout především ta díla, jež „předznamenávají kulturně-společenské proměny přicházející s nadcházejícím stoletím“ (tamtéž), hlavně hnutí realismu a naturalismu. Nejvíce překladů zprvu skutečně bylo z francouzské literatury, vůči níž byl časopis zcela otevřený. To nebylo zejména v případě Émila Zoly v předchozích letech samozřejmé ani v kontextu německého modernismu, v němž o vztahu k zolovskému naturalismu probíhaly od konce sedmdesátých let diskuze, komplikované obecnou německo-francouzskou politickou a kulturní rivalitou (srov. manifesty a komentáře in Brauneck — Müller 1987). Kürschner v roce 1891 Zolovu estetiku včetně jejího nejspornějšího bodu, jímž bylo sbližování literatury a vědy, již neproblematizoval. V prvních dvou ročnících *Aus fremden Zungen* vyšly na pokračování dva Zolovy romány završující cyklus Rougonů-Macquartů (*Das Geld*, tj. *L'Argent* /1891/, č. *Peníze*, a *Der Zusammenbruch*, tj. *La Débâcle* /1892/, č. *Rozklad*), a to v témže roce jako francouzský originál. V prvním ročníku *Aus fremden Zungen* se objevila také literární díla mladších autorů než Zola, například překlady i v Čechách živě diskutované Bourgetovy románové kritiky pozitivismu *Le Disciple* (1889, č. *Žák*) nebo Maupassantovy povídky *L'Enfant* (1882, č. *Dítě*).

Jedinečnost časopisu nebyla jen v propagaci naturalismu či realismu, i když jeho nejznámější představitelé byli hlavním lákadlem pro čtenáře a příslibem prodeje. Výlučnost zejména zajišťovala šíře jazykových oblastí, z nichž se překládalo. Škála se průběžně rozšiřovala, již v prvním ročníku najdeme překlady z francouzštiny, angličtiny (anglické i americké literatury), ruštiny, islandštiny, italštiny, švédštiny, maďarštiny, polštiny, chorvatštiny, katalánštiny, dánštiny a srbštiny. V druhém ročníku vyšly navíc i ukázky z literatury norské, ukrajinské, nizozemské, vlámské a české. Ve třetím roce přibyla literatura finská, arménská, rumunská, španělská atd. Žánrově šlo v první řadě o povídky a romány, ale i básně či lidové písně (ty zejména u slovanských jazyků). Zprvu byl jazyk originálu zaznamenán jen v obsahu, od třetího ročníku byly uváděny jazyky i překladatelé přímo u textů.

V editoriale k druhému ročníku tak mohla redakce tvrdit: „Chceme německé čtenáře seznámit s moderní krásnou literaturou kulturních národů v jejich typických výtvorech a máme tak před sebou pole, jež je větší než u jakéhokoliv jiného časopisu“ (Kürschner 1892). V roce 1892 Joseph Kürschner odešel z Deutsche Verlagsanstalt a nebyl již uváděn coby vydavatel rodinných časopisů nakladatelství, zůstal však až do roku 1896 vydavatelem *Aus fremden Zungen*, což je znamením, že mu na rozvoji a prosazení časopisu záleželo.⁵ Možná i v reakci na svůj rozchod s velkým nakladatelským domem začal obdobně jako menší modernistické časopisy zdůrazňovat nezávislost časopisu na vkusu a očekávání předplatitelů. Ostřeji byl také vymezen cíl:

⁵ Ve své knihovně měl podle aukčního katalogu svazky z let 1891–1897. Viz *Katalog der Sammlungen des zu Eisenach verstorbenen Herrn geheimen Hofrat Professor Kürschner*. C. G. Boerner, Leipzig, 1904, s. 2.

„porozumět názorům cizích národů“ a „razit cestu duchovnímu přibližování a správnému posuzování Neněmců“ (Kürschner 1892).

Úvodník k třetímu ročníku již Kürschner datoval v Eisenachu v lednu 1893 a výslovně v něm vymezil vztah časopisu k moderně: „Časopis je ‚fin de siècle‘ ve smyslu vypořádání se se starými názory a směry, ale také ‚fin de siècle‘ ve vědomé reakci proti literární nepravdivosti. Chce směřovat k důstojnějším poměrům, které by literaturu vrátily jejím účelům a osvobodily ji z ponížení způsobeného závislostí na předplatitelích“ (Kürschner 1893). Poslední Kürschnerův programový úvodník je z počátku čtvrtého ročníku, opět zdůrazňuje otevřenost a nadstranickost časopisu a detailněji vysvětluje kritéria otiskování literárních děl — ta musí být buď „pokrokově nová v obsahu, myšlenke či formě“, nebo „typická pro duchovní a obzvláště literární život moderních národů“ (Kürschner 1894). Hlediska reprezentativnosti a modernosti se tedy pro Kürschnera doplňovala. Od šestého ročníku Kürschner přestal být vydavatelem časopisu. Následní redaktoři Adolf Hoffmann (1896, seš. 21 — 1897, seš. 7) a Karl Bolhoevener (1897, seš. 8 — 1904),⁶ pokračovali ve směru, který vytknul jeho zakladatel a který byl úspěšný — časopis vycházel až do konce roku 1910. V roce 1905 jej převzal nakladatel Demcker v Berlíně a od 20. sešitu následujícího roku byl jeho nakladatelem i hlavním redaktorem Franz Ledermann, který mu vtiskl populárnější ilustrovanou podobu.

BRONISLAV WELLEK

Časopis během téměř dvacetiletí své existence otiskl celkem 67 ukázek z české literatury (49 básní, 16 povídek, 1 novelu a 1 román) a 12 recenzí, portrétů a studií o české literatuře. Nejčastěji tištěným básníkem byl Jaroslav Vrchlický (po celou dobu trvání časopisu zde vyšlo 20 básní), což odpovídá záměru tisknout autory uznávané uvnitř jednotlivých národních kultur. Druhým nejzastoupenějším básníkem byl J. S. Machar (11 básní a 3 ukázky z fejetonistiky). Poezii Vrchlického i Macharovu přitom do časopisu uváděl zprvu stejný překladatel — Bronislav Wellek.

Wellek měl dobré předpoklady k překládání díky své dvojazyčnosti. Narodil se na Malé Straně jako nejmladší ze sedmi sourozenců v rodině českého úředníka Josefa Welleka, který byl zaměstnán na řadě míst českých zemí. Bronislav Wellek chodil převážně do německých škol, mj. navštěvoval německou základní školu v Plzni,⁷ v Praze absolvoval německé piaristické gymnázium na Příkopech. Doma zřejmě mluvili oběma jazyky a českým spisovatelům psal bezchybnou spisovnou češtinou. Jistěji se však cítil v němčině, jak napsal na podzim 1893 Macharovi: „Musím se ještě pilně cvičiti v češtině, abych dosáhl svého času oné dokonalosti, jež by mi umožnila psáti

6 V prosinci 1896 redakce otiskla článek, který čtenáře informoval o obsahu dalšího ročníku a snažil se přilákat další předplatitele, členové redakce nebyli jmenovitě uvedeni (Die Redaktion von „Aus fremden Zungen“: An unsere Leser!. *Aus fremden Zungen* 5/II, 1895, č. 24, nestr.).

7 Podle životopisného článku Z. Burghauserové, který však obsahuje nepřesnosti (Burghauserová 1959); o Wellekových překladech viz též Jähnichen 1972, s. 258–203, Nezdařil 1985, s. 174–176.

české úvahy, kritiky ap., v kterém směru se v české literatuře pramálo děje“.⁸ S českou literaturou, českým divadlem⁹ i hudbou se horlivě seznamoval během studia práv na německé univerzitě (1891–1894), v obou semestrech roku 1893/1894 rovněž navštěvoval veřejné přednášky o italské a španělské literatuře Jaroslava Vrchlického na české filozofické fakultě. Již předtím písemně konzultoval s Vrchlickým své první překlady,¹⁰ během studií se s ním setkával osobně.¹¹ Vrchlický mu překládání z češtiny do němčiny uložil jako „čestný úkol“ a doporučil mu posílat překlady Eduardu Albertovi do Vídně pro připravovanou německou antologii ze své poezie.¹²

V internetových životopisných heslech o literárním vědci René Wellekovi (1903–1995) je jeho otec Bronislav zkratkovitě označován jako český nacionalista žijící ve Vídni.¹³ Tento pohled mohl určit i rozhovor s Peterem Demetzem, v němž René Wellek vzpomněl na otcovu „silné české národní cítění“, na pocity vyloučenosti celé rodiny z národních a náboženských důvodů (Wellekovi byli protestanti) i na nadšení pro československý stát ještě před jeho vznikem a připravenost se okamžitě přestěhovat (Demetz 1990; za odkaz děkuji V. Petrbokevi). Historické prameny však rozšiřují tento jednoznačný pohled. Na přelomu 19. a 20. století si Wellek udržoval odstup od českého i německého nacionalismu, německá výchova z něj neudělala Němce a ani nadšené setkávání s českou kulturou a českými spisovateli v době studií jej nestrhlo k projevům českého vlastenectví. Cítil se stát mimo národnostní konflikty a odmítal šovinistické postoje obou stran: „Věřte, že mě ona oblíbená odmítavost vůči všemu, co je německého původu, zrovna tak zlobí jako chování se německé žurnalistiky v Čechách k věcem českým,“ napsal v květnu 1894.¹⁴ V dopisech Vrchlickému a Macharovi nenajdeme jasnou identifikaci s češtvím a Machar jej například považoval za pročesky orientovaného Němce.¹⁵ Nejasná národní identita souvisela s Wellekovou dvojjazyčností, jeho „obouživelnictvím“ (srov. Petrboek 2014a, 2014b). Nezdá se, že by pro něj čeština a němčina měly takovou symbolickou hodnotu, jak ji konstruoval politický diskurz. Užívání obou jazyků bylo situační, a tedy funkční, a přecházení z němčiny do češtiny často plynulé. Překlad a kulturní prostředkování Wellekovi dovolovaly rozvinout onu pozici nad národnostními boji a tlaky, pozici dvojjazyčnosti.

8 Bronislav Wellek J. S. Macharovi, 12. 10. 1893, LA PNP, f. J. S. Machar.

9 „Mimo to chodím často do českého divadla, abych seznal české umění“ (Bronislav Wellek J. S. Macharovi, 6. 12. 1893, LA PNP, f. J. S. Machar).

10 První zachovaný dopis B. Welleka J. Vrchlickému je z 20. ledna 1893, jde o odpověď na Vrchlického posouzení překladů, které mu Wellek zaslal dříve; dopisy jsou součástí fondu Jaroslava Vrchlického v LA PNP v Praze.

11 „[...] mám k mé velké radosti příležitost často s ním mluvit, an chodím do jeho přednášek“ (Bronislav Wellek J. S. Macharovi, 19. 2. 1894, LA PNP, f. J. S. Machar).

12 V Albertově výboru *Neuere Poesie aus Böhmen. Anthologie aus den Werken von Jaroslav Vrchlický* (Alfred Hödler, Wien 1893) vyšlo dvanáct Wellekových překladů Vrchlického básní.

13 V německé Wikipedii je Bronislav Wellek označen jako „glühender Nationalist“, ohnivý nacionalista (http://de.wikipedia.org/wiki/René_Wellek [20. 3. 2015]).

14 Bronislav Wellek J. S. Macharovi, 31. 5. 1894, LA PNP, f. J. S. Machar.

15 Viz dopis Masarykovi: „Mám známého Němce v Praze (Wellek), jenž píše velkou německou biografii Smetanovu a chce ji vydat (vychází dosud v Oest. Revue [= *Österreichisch-Ungarische Revue*], tuším) separátně u Dominicusa — neměl bych ho k Vám poslat pro nějaký ‚Wink‘?“ (J. S. Machar T. G. Masarykovi, 25. 2. 1895, LA PNP, f. T. G. Masaryk).

Překlad pokládal za činnost přirozenou právě pro dvojjazyčné, umělecky nadané osobnosti, jak to formuloval nad překladatelským dílem Eduarda Alberta: „Není nic přirozenějšího, než aby poeticky nadaný člověk, který se vedle svého rodného jazyka také naučil mluvit, číst a myslet v další řeči, při četbě národních písní vytvářel v duchu jejich podobu i ve své řeči obcovací“ (Wellek 1900).

Wellek zprvu věřil, že překládání může mít vliv na kulturní sblížení a vzájemné poznávání Čechů s Němci a naopak.¹⁶ Jeho přístup k překladu byl reflektovaný a metodický, již v prvních dopisech Vrchlickému naznačil své kritérium — ne doslovný překlad, nýbrž takový, který by se četl „jako báseň původní“ a vystihoval náladu originálu.¹⁷ Toto pojetí bylo součástí proměny překladu, kterou podle Manfreda Jähnichena završil Friedrich Adler v roce 1894 překlady Vrchlického. Právě k Adlerovi, s nímž jej seznámil zřejmě Vrchlický a s nímž o překladech diskutoval, se Wellek hlásil a vymezoval se proti dosavadním tlumočnickům Vrchlického, zejména Edmundu Grünovi, jehož převody byly podle něj „těžkopádné, šroubované, zcela nemožné rýmovačky“ (Wellek 1900). Výhrady měl i k Albertovým překladům a od svých často nekritických předchůdců se chtěl odlišit i ve svých německých článcích o české literatuře — kritika podle něj měla být střízlivá, věcná a analytická.¹⁸

Wellek posuzoval úroveň českých děl z hlediska světové literatury. Ptal se, zda ob stojí mimo svůj národní kontext ve srovnání s nejlepšími díly jiných literatur a jak tomu napomoci překladem. Proto jej zaujal program časopisu *Aus fremden Zungen*, který také jako první v květnu 1892 uveřejnil jeho překlady české poezie do němčiny.¹⁹ Wellek zamýšlel obdobně jako Albert, Grün nebo Adler přiblížit Vrchlického v celé proměnlivé šíři jeho tvorby. V hamburském časopise *Der Zuschauer* napsal, že Vrchlický se nejvíce zasloužil o „zázračný rozvoj české literatury a kultury v posledním dvacetiletí“ a jeho význam pro českou literaturu je srovnatelný s významem německých klasiků Schillera a Goetha pro literaturu německou (Wellek 1893, s. 343), zároveň však problematizoval Vrchlického stylovou a autostylizační mnohotvárnost z hlediska požadavku národní i umělecké individuality a myšlenkové koherentnosti. Váhal dokonce nad hodnocením celku díla:

Jeden neví, zda má chápat tuto úžasně mnohostrannou reprodukci filozofických názorů, všech nálad, všech principů různých dob jako univerzálnost, zda má obdivovat muže, který pro to vše vždy nalezne správný básnický výraz, správně naladěnou strunu, nebo zda mu má vyčítat nedostatek individuality a uzavřeného, nezaměnitelného světónázoru, filozofického kréda, jež by vyrůstalo jen z osobnosti a pouze z ní — to je znak pravého génia jako Goethe (tamtéž, s. 348).

16 Bronislav Wellek J. S. Macharovi, 31. 5. 1894, LA PNP, f. J. S. Machar.

17 Bronislav Wellek Jaroslavu Vrchlickému, 20. 1. 1893, LA PNP, f. J. Vrchlický.

18 „Nechtěl jsem psátí Panegyrikus, nýbrž stavím se na stanovisko přísně kritické, snad až příliš chladné,“ napsal o své studii o Vrchlickém v časopise *Der Zuschauer* (Bronislav Wellek J. S. Macharovi, 6. 12. 1893, LA PNP, f. J. S. Machar).

19 Gedichte aus dem Böhmischen. *Aus fremden Zungen* 2/I, 1892, seš. 9, s. 422 [F. J. Vacek: *Verschiedene Wirkungen*; Jan Neruda: *Der Humorist*; Jaroslav Vrchlický: *Das Lied — ein Friedhof*]. Překladatel sice nebyl uveden, byl jím nicméně Wellek, jak vyplývá z poznámek v jeho pozůstatosti (LA PNP).

Vrchlický tak podle Welleka bezesporu patřil do světové literatury, úkolem překladatele však bylo představit z jeho díla „skutečné krystaly“, ne „střepiny“, požadoval proto interpretaci, „přísně kritický“ výbor. Tímto akcentem Wellek posiloval roli prostředníka. V letech 1892–1894 vydal v *Aus fremden Zungen* osm překladů Vrchlického básní (další čtyři otiskl *Der Zuschauer*). Jiné ukázky se objevily se zpožděním až v roce 1897,²⁰ redakce časopisu zřejmě nechtěla otiskovat z české literatury stále stejné autory,²¹ navíc upřednostňovala prózu, a to v prvních otiscích. Mezi lety 1895 a 1896 se zde proto neobjevily žádné překlady z češtiny, i když Kürschner sám se zřejmě snažil překladatele české prózy najít, přinejmenším oslovil Jaroslava Kampera kvůli překladu Šlejharova románu *Kuře melancholik*.²²

Vrchlický Wellekovi otevřel určitou síť kontaktů, která jej vedla k překládání představitelů lumírovské větve české literatury — pro Albertovu antologii *Neueste Poesie aus Böhmen*²³ přeložil osmnáct básní Sládkových (pět z nich uveřejnil i v *Österreichisch-Ungarische Revue*), Zeyerovu báseň *Bílému domu v staré zahradě*, dvě básně Adolfa Heyduka a jednu báseň Otokara Mokrého. V říjnu 1893 se ve Vídni seznámil s J. S. Macharem, který tehdy ještě nevstoupil do sporů s Vrchlickým a také publikoval mimo jiné v *Lumíru*. Uprostřed devadesátých let se však Machar snažil Welleka navázat na vlastní okruh (H. Bahr, T. G. Masaryk, týdeník *Čas*) a získat ho pro překlad nejmladších autorů. Wellek měl nejprve v úmyslu pořídit německý knižní výbor z Macharových knih sonetů, domníval se, že by mohly mít u německých čtenářů značný úspěch,²⁴ zůstalo však jen u časopiseckých otisků — v *Aus fremden Zungen* vyšly čtyři, *Der Zuschauer* uveřejnil *Epitaf 19. století* ze sbírky *Tristium Vindobona* (Machar 1894),²⁵ recenzi této sbírky Wellek zaslal rovněž do časopisu *Dichter-Stimmen aus Österreich-Ungarn*.²⁶ Všechny časopisecky otištěné básně vyšly opět i v Albertově antologii *Neueste Poesie aus Böhmen*.

V roce 1896 Wellek přeložil hru Jaroslava Hilberta *Vina*, jež měla téhož roku v květnu úspěšnou premiéru v Národním divadle. Tento překlad pravděpodobně inicioval Machar, který věřil, že by ji bylo možné prostřednictvím Hermanna Bahra pro-

20 „Překlady ty jsem roku 1894 neb 1895 zaslal, a poněvadž ten časopis z Vašich básní tenkrát nechtěl již ničeho uveřejnit a z jiných autorů jsem ničeho nepřekládal, myslel jsem již, že z uveřejnění sešlo. Jsem tomu rád, že se tím styky s Německem opět zas navázaly, neboť jich hodlám svého času zas použít“ (Bronislav Wellek Jaroslavu Vrchlickému, 26. 2. 1897, LA PNP, f. J. Vrchlický).

21 S několikaletým zpožděním zřejmě vyšel i Macharův *Sonet o bídě* (Josef S. Machar: *Sonett von der Not*, přel. Bronislav Wellek. *Aus fremden Zungen* 9/I, 1899, č. 8, s. 379).

22 Kamper o Kürschnerově „živém zájmu“ o českou literaturu a o jeho žádosti o překlad Šlejharovy prózy psal Otilii Malybrokové-Stielerové (Jaroslav Kamper Otilii Malybrokové-Stielerové, 25. 5. 1895, LA PNP, f. O. Malybroková-Stielerová).

23 *Neueste Poesie aus Böhmen II. Die nationalen Richtungen, fremde und eigene Uebersetzungen aus dem Böhmischen*, ed. Eduard Albert. Alfred Hölder 1895.

24 Bronislav Wellek J. S. Macharovi, 28. 12. 1893, LA PNP, f. J. S. Machar.

25 Srov.: „Redaktor mi psal o této básni, že jest ‚ein prächtiges Stück‘“ (Bronislav Wellek J. S. Macharovi, 6. 12. 1893, LA PNP, f. J. S. Machar).

26 Bronislav Wellek J. S. Macharovi, 6. 12. 1893, LA PNP, f. J. S. Machar; časopis *Dichter-Stimmen aus Österreich-Ungarn* vycházel jako čtrnáctidenník v letech 1877–1878, v roce 1893 byl obnoven, ale vyšla pouze tři čísla, zanikl ještě před uveřejněním recenze.

sadit na některé německé jeviště, což se však nepodařilo. Wellek nebyl úspěšný při hledání nakladatele pro vydání svých delších překladů, v rukopise tak zůstaly překlady Vrchlického skladby *Hilarion* a románu Ignáta Herrmanna *U snědeného krámu*, monografii o Smetanovi musel vydat vlastním nákladem.²⁷

Po ukončení studia práv byl Wellek zaměstnán jako koncipient krátce v Praze, počínaje rokem 1896 byl koncipientem v České Lípě. V dalších letech již překládal jen sporadicky a podněcování k této činnosti ze strany Vrchlického i Machara odmítal s odkazem na obtíže při hledání vydavatele a malou pozornost u české i německé veřejnosti. Vrchlickému tak v dopise z února 1897 shrnul svou několikaletou překladatelskou dráhu s pesimismem:

Jak rád bych české literatuře oněch platných služeb prokázal, o kterých mluvíte, kdyby to bylo jen možno! Zajisté se, až se poměry moje ustálí a až budu úplně zaopatřen, ve volných chvílích k tomu krásnému povolání tlumočnicka českých věcí pro německé čtenářstvo vrátím, avšak dosud jsem neměl mnoho štěstí, které by mne zvláště povzbuzovalo. Smetanova biografie, do které jsem vkládal mnoho nadějí, se potkala s velkým — mlčením ze strany většiny české kritiky (Nár. listy ji, aby „Času“ udělaly vzdor, nazvaly kompilací)²⁸ a materiálním neúspěchem, neboť se neprodalo ani sto exemplářů! Hilarion, krásně k uveřejnění hotový, leží v mém psacím stole; [...] Vina Hilbertova, kterou jsem za takových nesnází a s takým spěchem v létě přeložil (sám jsa od kancelářské práce zcela znaven jsem překlad diktoval večer k tomu angažovanému diurnistovi), leží od té doby ještě nečtena u p. Hermannu Bahra. [...] Nechci se chválit, nečekám na honoráře, ale rád bych, když už jsem těm věcem věnoval tolik času, by se aspoň tiskly, aby svůj účel splnily, tj. české literatuře a vzájemným stykům obou národů vůbec posloužily. — Aspoň se nebude moci poukazovat na nedostatek schopných překladatelů.²⁹

Po roce 1898 se Wellek stal jedním z tisíců vídeňských Čechů, nepatřil přitom mezi úředníky, kteří by se raději živili překládáním a uměleckou kritikou jako například Emil Saudek. Umění bylo doplňkem jeho profesního života, podobně jako Eduard Albert byl ve Vídni činný v českých a slovanských spolcích. Řadu článků o české literatuře napsal pro *Wiener Zeitung* a hlavně jeho večerní přílohu *Wiener Abendpost*. Většinou se týkaly Vrchlického (Wellek 1903, Wellek 1912),³⁰ psal však i o překladech Zeyerova nebo Jiráskova díla do němčiny (Wellek 1904a, Wellek 1904b, Wellek 1905), přičemž vždy posuzoval kvalitu překladu a také vhodnost zvoleného titulu vzhledem k možnému očekávání a ohlasu u německého čtenářstva.

²⁷ O Smetanovi publikoval několikrát, viz Wellek 1894, 1895a, 1895b. Přeložil také čtyři básně zhudebněné Vítězslavem Novákem (Vítězslav Novák: *Op. 9 / Vier Klavierstücke nach Gedichten von Jaroslav Vrchlicky, Jaroslav Kvapil u. Jos. Vrbata*), deutsch v. Bronislav Wellek. Simrock, Berlin 1896).

²⁸ Čas nabádal k vlídnému přijetí solidní Wellekovy práce, která „byla pro naši věc a z lásky k nám napsána“, citoval také Wellekovo závěrečné shrnutí ([Spisovatel, známý překladatel českých básníků...]. Čas 9, č. 39, 28. 9. 1895, s. 615, nepodepsáno).

²⁹ Bronislav Wellek Jaroslavu Vrchlickému, 26. 2. 1897, LA PNP, f. J. Vrchlický.

³⁰ Hloubku významu, který pro něj měl Vrchlický, podhaluje posmrtně uveřejněná vzpomínka (Wellek 1960).

ADOLF DONATH

V letech 1896–1897 se v německojazyčných časopisech v Německu a Rakousku-Uhersku začaly objevovat články o české literární moderně a překlady, jejichž autory byli německy píšící básníci a kritici z Čech a Moravy narození v sedmdesátých letech 19. století. Především v revui *Die Gesellschaft* a postupně i v dalších časopisech otiskovali své básně, prózy či kritiky a zároveň překlady či články o české literatuře. Upozorňovali tak především na Prahu jako město německé i české literatury v momentu, kdy tvorbu z takzvaných provincií (regionů) tematizovali i kritici němečtí a rakouští (srov. Rossbacher 2000, Rossbacher 1975).

Tato proměna byla patrná i v *Aus fremden Zungen*. Předzvěstí série překladů Camilla Hoffmanna a Oskara Wienera z počátku století byla povídka *Die weiße Blüte* (Bílý květ) Luisy Zikové, která vyšla v červnu 1897 v překladu Adolpha Donatha (1876–1937). Ziková byla Donathova vrstevnice, narodila se v roce 1874, zemřela však již v květnu 1896 v Praze na souchotiny (srov. Merhaut 2008, Topor 2005). Donath Zikovou osobně neznal, povídku si vybral ze souboru *Spodní proudy*, který vyšel v knižnici *Moderní revue* v roce 1896. Právě s redakcí *Moderní revue* tento židovský německy píšící básník, kritik, sběratel a novinář pocházející z Kroměříže (viz Svátek 1990, Bensimon 2001) v letech 1896–1897 pravidelně spolupracoval a překlad Zikové je jedním z projevů této spolupráce. Donathovým prvním jazykem byla němčina, mezi jeho kroměřížské přátele však patřili i Češi (celoživotně Max Švabinský) a češtinu se dobře naučil na německém gymnáziu v Kroměříži. Donath patřil k prostředníkům, kteří byli zároveň básníky (obdobně i C. Hoffmann, P. Leppin, O. Stauf von der March, O. Wiener nebo O. Winicky). V roce 1898 vydal sbírku *Tage und Nächte* s předmlouvou Georga Brandese, ukázky z ní vycházely nejen v časopisech v Německu (*Die Gesellschaft*) a ve Vídni (*Die Welt*), ale i v *Moderní revui*, a to jak v německém originále, tak v překladu.³¹ V listopadu 1898 zde vyšla recenze sbírky *Tage und Nächte*, anonymní posuzovatel si všímal náladovosti básní, citové, zasněné stylizace mluvčího, soustředění k melodické stránce řeči, jemné ironie.³²

V letech 1895–1899 Donath studoval práva na vídeňské univerzitě (neměl tedy přímou vazbu k pražskému prostředí),³³ aniž studia dokončil. Pro česko-německé literární prostředkování bylo důležité, že navazoval přátelské vazby s představiteli vídeňské moderny. Znal se s Hermannem Bahrem a napsal několik recenzí pro týdeník *Die Zeit*, v roce 1897 zároveň otiskl několik svých „židovských písní“ (Judenlieder) v Herzlově sionistickém týdeníku *Die Welt*. Vztahy k dalšímu okruhu naznačuje pohlednice zaslaná redakci *Moderní revue* z Café Griensteidl — symbolické je místo, datace i podpisy. Kavárna Griensteidl byla významným místem setkávání mladých

31 Adolph Donath: Töne. *Moderní revue* 4, sv. VI, 1897, č. 1, s. 10; týž: In schwarzer Nacht. *Moderní revue* 4, sv. VI, č. 3, s. 146–147; týž: Věčná píseň. *Moderní revue* 4, 1897, sv. VII, s. 174 (s pozn.: „Přeloženo z rukopisu / z knihy *Tage und Nächte*, jež vyjde s předmlouvou Jiřího Brandesa vbrzku u Schustra a Loefflera v Berlíně).

32 [Subtilní knížkou veršů debutuje p. A. Donath...]. *Moderní revue* 5, sv. IX, 1898–99, č. 2, s. 60–61, nepodepsáno, zde s. 61.

33 Dvě Donathovy básně vyšly v druhém sešitě almanachu *Moderne Dichtung* (1897), který vydali Alfred Guth a Josef Adolph Bondy v Praze, figuroval zde jako básník vídeňský.

spisovatelů, umělců i politiků, zavřena byla v noci z 20. na 21. ledna 1897 (Wunberg — Braakenburg /ed./ 1981, s. 16–19, 643–650). Lístek je datován 20. 1. 1897 o půlnoci, text zní: „Poslední pozdrav z ‚Griensteidlu‘ vůdci české moderny. Váš Adolf Donath“.³⁴ Mezi podepsanými jsou nejen Karl Kraus a Peter Altenberg, ale také oba redaktoři časopisu *Wiener Rundschau* Rudolf Strauss a Felix Rappaport. Právě v tomto novém měsíčníku posléze vycházela proslulá Krausova satira *Die demolierte Literatur*, která zesměšňovala Hermanna Bahra a jím protěžované mladé vídeňské autory ocitající se kvůli demolici Griensteidlu „bez přístřeší“. Kraus byl také objevitelem, vykladačem i vydavatelem Altenberga a prostřednictvím Donatha se v českých časopisech objevil vůbec první Altenbergův text: krátká próza *Nach Paris*. *Nach Paris* vyšla německy právě v *Moderní revui* (Altenberg 1897), uvedena krátkým Donathovým portrétem v češtině a s redakční poznámkou: „Z cyklu: Unsere Jungen Leute“ (šlo o první otisk dialogu, který ironicky nasvěčuje kult umělecké Paříže stejně jako Nietzschem inspirovaný individualismus, knižně tento aforismus vyšel až v souboru *Was der Tag mir zuträgt*, 1901).

Na *Moderní revui*, „platformě pro vyhraňující se nekonformní individualistický a kosmopolitní program estetismu a psychologismu dekadentně-symbolistní části generace“ (Urban — Merhaut 1995, s. 13–14), Donatha přitahovalo přísně umělecké hledisko, vedle něhož se nacionální a etnická příslušnost zdály být podružné. Ve Vídni se Donath zajímal o umělecká díla tamních muzeí, seznamoval se snahami secesionistů (Bensimon 2001, s. 63–64) a *Moderní revue* jej zřejmě zaujala i svou výraznou výtvarnou složkou, všiml si bibliofilské úpravy publikací vydaných tímto časopisem. O snahách českého časopisu informoval své vídeňské přátele, navíc již v říjnu 1896 ubezpečoval Arnošta Procházku, že pro *Die Zeit* napíše recenze o knihách z edice časopisu: „Jsem připraven s radostí recenzovat nové publikace Vašeho váženého nakladatelství. Jsem totiž stálým recenzentem *Die Zeit* a velmi se přátelím s Hermannem Bahrem.“³⁵ V *Die Zeit* nakonec vyšla pouze recenze Hlaváčkovy sbírky *Pozdě k ránu*, v níž jsou jmenováni i další „talentovaní čeští básníci“: Březina, Procházka, Karásek, Neumann, Knösl (Donath 1897). Donathovi se tak nepodařilo vytvořit protiváhu polemickým článkům F. V. Krejčího, zesměšňujícím v *Die Zeit* redaktory *Moderní revue* coby napodobitele a plagiátory západních směrů (srov. Kostrbová 2006, 2011b). V listopadu 1896 však uveřejnil v *Die Gesellschaft* článek *Einiges über die tschechische Lyrik*, v němž za představitele české moderny považoval autory shromážděné v *Almanachu secese* a tisknoucí v *Moderní revui*. Za jejich vůdce (obdobně jako na korespondenčním lístku) označil Arnošta Procházku a parafrázoval některé motivy z jeho eseje v *Almanachu secese* (Procházka 1896b). Přesto studie nebyla jednoznačně příznivá. *Moderní revue* sice podle Donatha přináší „mnoho zdařilého a krásného“, ale i „extrémního a hypermoderního“. Za nejvýznamnější české lyriky označil Březinu, Karáska, Neumanna a Knösla, všichni píší „mistrovské básně“, ale i „rafinované kusy“. Březina je „básníkem budoucnosti“, zatímco Neumannova poezie je „ještě nevyzrálá“, Karásek je „autorem krásných veršů“, a „následovníkem Dehmela a Verlaina“, Bohuslav Knösl je rovněž „analytikem duše“, a to „osobitější než Karásek“.

Donath byl obdobně jako Rilke (srov. Černý 1969, Demetz 1998) nebo Camill Hoffmann (viz dále) přesvědčen, že česká literatura má organicky vyrůstat z lidové

34 Adolph Donath Arnoštu Procházkovi, 20. 1. 1897, LA PNP, f. A. Procházka; text je v němčině.

35 Adolph Donath redakci *Moderní revue*, 15. 10. 1896, LA PNP, f. Arnošt Procházka.

tradice vyjádřeně nejlépe v lidové písni. Vliv na zájem německojazyčných básníků z Čech a Moravy o českou lidovou píseň mohl mít i rozmach českého národopisného hnutí devadesátých let a Národopisná výstava československá v Praze 1895 (srov. Kafka 1895, Brouček — Pargač — Sochorová — Štěpánová 1996). Rilkovu návštěva této výstavy dokládá jímavá báseň *Kajetan Tyl* z knihy *Larenopfer* (1895, č. *Obětiny lá-rům*), Donath si ji prohlédl v doprovodu Jaroslava Vrchlického (Svátek 1990, s. 9–12). Na výstavě byla rovněž expozice sbírek a vydání lidových písní F. L. Čelakovského, J. Kollára, K. J. Erbena, F. Sušila, F. Bartoše ad., nejstarší zápisky lidových písní, topografické mapy, lidové nástroje apod. Bohaté doklady lidové kultury a každodenního života českého venkovského lidu mohly poskytnout Donathovi určitou inspiraci pro jeho vlastní básnickou tvorbu a pojetí české literatury. Ve studii o české lyrice doplnil národní a etnické kritérium o požadavek umělecké individuality s odvoláním na Dehmelův výrok „talent se posuzuje podle stupně obrazivé síly“. Z těchto hledisek pak kritizoval programovou orientaci české moderny k evropským literárním směrům, zejména k francouzské moderně, dekadentní stylizace v české literatuře odmítal jako převzaté a přehnané, nelíbil se mu přílišný vliv Przybyszewského, zautomatizovaný rejstřík dekadentních motivů. Donath také jako Bronislav Wellek nebo pražští němečtí básníci (Friedrich Adler, Hugo Salus, Rainer Maria Rilke, Oskar Wiener...) či jeho moravský vrstevník Ottokar Stauf von der March obdivoval Jaroslava Vrchlického, jehož poezii četl a překládal již jako středoškolák. Začal si dokonce s básníkem dopisovat, osobně se s ním setkal v roce 1895 v Praze právě u příležitosti národopisné výstavy, snažil se s ním udržovat kontakt i v dalších letech, v roce 1903 uveřejnil oslavný článek ve vídeňské *Die Wage* u příležitosti básnickových padesátin.³⁶

Na Donathův text o české lyrice reagovala *Moderní revue*, anonymní kritik, zřejmě Procházka, jej označil za příklad interpretace přicházející z „nepředpojaté“ vzdálenosti, citoval jednotlivá hodnocení, i když s nimi — jak naznačuje — nesouhlasil. Výslovně odmítavě pak reagoval na ústřední bod článku, obhajobu Vrchlického proti moderně. Donath napsal:

Avšak proč je napadán Vrchlický, nepochopí žádný rozumný člověk s citem pro umění. Je přeci tvůrcem české moderny a mnoho jeho básní je přísně moderních. To, že nejsou mystické a symbolistické, není žádným velkým přestupkem. To, že nemluví o „extázích“, „vibračních“, „inspiracích“, „tremolu“, „klauzuře“, „parfému“, „agónii“, „konstelaci“, „neuralgii“, „fluidu“, „rezonanci“, „nuancích“ atd., je jen jeho zásluhou. Podle těchto exotických věcí talent nepoznáte! (Donath 1896, s. 1483).

Procházka se nezabýval Donathovým celkovým pohledem na českou literaturu, důvod jeho nepochopení sporu mezi Vrchlickým a modernou viděl v neúčasti na „literárních nepřijemnostech“, tj. zvrstvených polemických střetech (Merhaut 2002 a 2004):

³⁶ Ve fondu J. Vrchlického v LA PNP se dochovalo 6 dopisů z let 1896–1903, v nichž Donath českého básníka oslovuje „ctěný mistře a milý příteli“ („Hochwarter Meister und lieber Freund“).

Nemohu však minouti pasu, kde se p. Donath diví, že pan Vrchlický není dosti podivován, ano, že je potírán a odmítán. Odpověď je prosta, p. Vrchlický začal sám první boj — a zcela surový boj proti mladé kritice a poezii. Co se jeho poezie týče, bylo by třeba podrobně esteticky ji probrati a dohodnouti se, troufám si říci, že by pak p. Donath ze svého uctívání mnoho slevil (Procházka 1897).

Rozpor v hodnoceních Vrchlického ukazuje na důležité faktory česko-německého literárního prostředkování. Donath interakci s *Moderní revuí* rozvíjel na základě estetistního ideálu duchovní příbuznosti a výlučnosti a umělecké tvorby neomezované nacionalistickými hledisky — „skuteční vyznavači umění se neptají po rase a národnosti básníka, nýbrž jen po jeho vyznání“ (Donath 1900; přetištěno in Kostřbová — Ifkovits — Doubek 2011, s. 245–246), vzhledem k asymetrickému vztahu mezi němčinou a češtinou musel svou zprostředkovatelskou činnost nutně chápat rovněž jako informování Němců o téměř neznámé literatuře. Česká moderní díla ovšem interpretoval ze své tvůrčí situace a na základě zkušenosti s modernou vídeňskou, coby vídeňský prostředník rozšiřoval přeshraniční kontakty *Moderní revue* (David-Fox 2000), nemohl však do důsledků sledovat, pochopit a v německojazyčném tisku zpřístupnit zvrstvenou a pohyblivou polemickou diskuzi českého literárního pole konce století. Pokud byly německé články, jako například F. V. Krejčího pro *Die Zeit*, napsány v tomto polemickém rámci, působila polemičnost zpětně v českém literárním poli a pro německého čtenáře nebyla srozumitelná (srov. Kostřbová 2006).

Přes tyto rozdíly a neshody byl Donath v letech 1896–1898 uváděn v obsahu *Moderní revue* jako jeden z recenzentů nových knih v rubrice Kritika.³⁷ Rozvrhl způsob oboustranného prostředkování, který bude jen o několik málo let později důsledněji rozvíjet Camill Hoffmann.

Překlad Zikové znamenal vykročení z pouhého referentství. O svolení k překladu vybraných povídek a životopisnou informaci o autorce požádal Donath Arnošta Procházku v říjnu 1896.³⁸ Jako referenta Donatha zajímala v první řadě česká lyrika, k překladu si však vybral prózu, zřejmě kvůli profilu *Aus fremden Zungen*. Šlo o ukázkou aktuální českojazyčné ženské impresionistické nedějové prózy, pro niž jsou typické významová zkratka, náznak, symbolizace nálad a psychických stavů a ženská hrdinka, která marně hledá cestu ze společenských i intelektuálních konvencí („zabloudila“ je první slovo a věta povídky *Síla života*, úvodního textu souboru *Spodní proudy*). Z hlediska vyprávěcích postupů i námětu byla Ziková modernější než otištěné vesnické povídky Raisovy nebo Gabriely Preissově (Preissová 1898 a 1907, Rais 1896 a 1903). Navíc pokud Donath chtěl překládat prózu některého z autorů a autorek z okruhu *Moderní revue*, nabízela se Ziková téměř jako jediná možnost — v letech 1895–1896 vyšly v Knihovně *Moderní revue* pouze tři prozaické knihy: *Stojaté vody* Jiřího Karáska, *Dies irae* Karla Kamínka a povídky Zikové, přičemž první dvě novely byly pro překlad příliš dlouhé.³⁹

37 Šifra A. D. se objevuje u několika recenzí jen v roce 1898, těžko usuzovat, které další z množství otištěných posudků na německojazyčné básnické sbírky Donath napsal.

38 Adolph Donath redakci *Moderní revue*, 15. 10. 1896, LA PNP, f. Arnošt Procházka.

39 Viz soupis Knihovna *Moderní revue* in Urban — Merhaut 1995, s. 369–370.

Povídka *Bílý květ* zachycuje vyústění psychické krize mladé dívky, která se vrací těhotná a zklamaná z Prahy k rodičům, banalita pražského měšťanského prostředí zde kontrastuje s úzkostlivou a obětavou rodičovskou láskou a prostým venkovským životem. Donathovo básnické nadání dovolilo vystihnout lyrický styl originálu, například již první věta je rytmizovaná aliteracemi: „Am frühen Morgen stampften die Pferde den staubigen Hof. Ihr Fell glänzte wie Stahl, die feisten Flanken bewegten sich ungeduldig und schillerten in der Sonne“ (Zika 1897, s. 498).⁴⁰ Překlad se s drobnými odchylkami drží originálu,⁴¹ avšak zásadně změněn byl závěr: v originále matka ráno objeví mrtvou dceru, dává z okna znamení muži a omdlí:

[...] domotala se k oknu, poslední silou srazila kořenáče dosud otevřeným oknem na dvůr, kde muž její vyváděl pár volů, a pak shroutila se bezvládně k zemi, zachytivši ještě pohled mužův, udivený jejím počínáním, a vědouc už jen, že on sem přijde — a — a- tma — tma — tma — — — (Ziková 1896, s. 53).

V překladu je poslední souvětí zkráceno a matka melodramaticky vyskočí z okna (těžko soudit, proč Donath závěr takto násilně změnil, možná šlo o zásah redakce, protože celé souvětí by se již nevešlo do sazby stránky):

Dann wankte sie zum Fenster, warf den Strauch durch das offene Fenster auf den Hof, wo ihr Mann gerade ein paar Ochsen an den Wagen spannte, und stürzte sich selber hinunter, noch im Falle den Blick ihres Mannes suchend (Zika 1897, s. 500).

Od devátého svazku (1898–1899) se Donath jako autor v *Moderní revui* již neobjevoval, místo něj posudky německých sbírek psali němečtí autoři z Prahy, nejprve Alfred Guth, od jedenáctého svazku Paul Leppin (Topor 2012).

CAMILL HOFFMANN A OSKAR WIENER

V jubilejním desátém ročníku (1900) začal časopis *Aus fremden Zungen* vycházet v nové secesní výtvarné úpravě. O rok později redakce vedená Karlem Bolhovevenerem opět zdůraznila svůj zájem o menší literatury.⁴² V těchto dvou letech se však v časopise neobjevil žádný podstatnější překlad z češtiny. Až v roce 1902 vyšly dva pozoruhodné cykly z české prózy a poezie. Překladateli pěti českých povídek byli dva židovští německy píšící básníci a kritici z Čech Camill Hoffmann a Oskar Wiener. Iniciátorem byl Hoffmann, který překlady doplnil studií a sám přeložil povídky *Inultus* Julia Zeyera, *Matka* J. K. Šlejhara a *Co mluvil domov* Růženy Svobodové. Wiener přeložil povídky *Slečna Emma* od Viléma Mrštíka a *Těžké obilí* F. X. Svobody.

⁴⁰ Srov.: „Za rána hrabali koně prašný dvůr; srst jejich byla ocelově lesklá, na plných bocích přehazujíc měnivý lesk každým netrpělivým pohybem“ (Ziková 1896, s. 43).

⁴¹ V originále je například symbolický bílý květ, který Blaženka před svou sebevraždou utrhne a roztrhá, na keřiku růží v květináči, v překladu se objevuje kytice růží s jediným bílým květem.

⁴² Zum Schluss des elften Jahrganges, předsádka č. 24, *Aus fremden Zungen* 11/II, 1901, nestr.

Camill Hoffmann se narodil v roce 1878 v Kolíně, městě s tradičně početnou židovskou komunitou.⁴³ Byl nejmladším z jedenácti dětí, rodiče provozovali prostý hostinec, výčep navštěvovaný převážně Čechy. Hoffmannův přítel z Kolína Otokar Šimek poznamenal, že Hoffmann „docela podivnou náhodou píše německy“ (Šimek 1914, s. 229), rozhodující vliv na jeho volbu němčiny jako literárního jazyka měla podle Šimka škola. Význam jazyka vzdělání dnes ve svých studiích o vícejazyčnosti zdůrazňuje Georg Kremnitz, podle něhož si žáci při vzdělávání jazyk osvojují jako určitou „referenční formu“, nejde tedy jen o úroveň gramatických znalostí získaných například v hodinách češtiny (Kremnitz 2014). Hoffmannovým prvním jazykem, stejně jako u Welleka a Donatha, byla němčina.⁴⁴ Zároveň vyrůstal v živém kontaktu s češtinou, s polovenkovskými českými obyvateli, s výhledem na polabskou krajinu. Jedinečné svědectví o podmínkách, v nichž vyrůstal, a o jeho niterném vztahu ke krajině a obyvatelům Kolínska i o jeho snivé povaze, představuje pasáž z dopisu Otokara Šimka Růženě Svobodové. Šimek v ní zachycuje svůj dojem z Hoffmannova lyrického debutu *Adagio stiller Abende*:

Mám dosud „Adagio stiller Abende“ a jsem Vám dlužen svůj dojem. Krátce: byl jsem zas devatenáctiletým septimánem nebo oktávánem kolínským a toulal jsem se navečer polem, roztrhaným lesem a lukami, a mladé toužení mi měnilo život ve feerii. Je to chudá a směšná příroda pro ty, kteří znají krásné krajiny. Ale Kamill Hoffmann zde poprvé cítil krásu života, který se mu otvíral a prodlužoval v sen a iluzi. Byl bledý, slabounký a velmi distinguovaný. Chodíval jsem k němu na Zálabí, do polozbořeného domu, v němž měl otec jeho Izák nálevnu — a tou špinavou nálevnou se musilo k němu do jeho pokoje; její hluk neměl snad k němu přístup; mnohé z básní, které vytiskl v Adagiu, přepisoval tehdy, krásným, čistým písmem, jež se mu podobalo. Malá zahrádka jejich vedla k samé řece, a tam sedával večer, naproti ostrovu; a to byla zas krajina snu. Pochybuji, měl-li nějakou konkrétní lásku. Ale miloval asi kolínská děvčátka na korzu a na procházkách v lesích a na ostrově. A tak Kolín, město akcí a vši prózy, má svého básníka, který o té próze nic neví. Když sedává ve svém vídeňském bureau, myslí teskně na ten svůj Kolín, na louky a na háje, na českou milenku a na teskné písně české, a tak napsal „Heimwehlied“, jak to nenapsal žádný český básník — —⁴⁵

V roce 1889 rodiče Hoffmanna poslali k starší sestře do Prahy. Zde navštěvoval německé gymnázium ve Štěpánské ulici, kde byl jeho spolužákem Paul Leppin. Oba začali publikovat kolem roku 1900, kdy v Praze již několik let nežil jejich vzor Rainer Maria Rilke a rozvolňoval se literární okruh Jung-Prag, respektive proměňovalo se jeho složení (srov. Hadwiger 2012, s. 22–29). Nové publikační centrum měly vytvořit Leppinovy letáky *Frühling* (1900–1901, tři čísla). Z pražských autorů se na nich podíleli Otokar Winicky, Oskar Wiener, Hugo Steiner-Prag a také Hoffmann, který však již do druhého čísla psal z Vídně. Tito začínající umělci, jak zdůraznil

43 Hoffmannův životopis nejpodrobněji zachycují Polák 2007, Sudhoff 2006, k prostředkovaní srov. Vojtěch 2013, Petrbock 2014c.

44 Pavel Polák zdůrazňuje také vliv matky, viz Polák 2007, s. 7.

45 Otokar Šimek Růženě Svobodové, 3. 10. 1903, LA PNP, f. R. Svobodová.

Kurt Krolop, čelili hierarchizované pražské německé společnosti, s jejich „tendencí ke sdružování a spolčování byly spojeny snahy překonat provinciální uzavřenost vůči vnějšku živými kontakty se soudobou německou a rakouskou literaturou a prolomit větší otevřeností vůči českému národu a jeho kultuře také sociální a národnostní izolaci uvnitř Prahy“ (Krolop 2013, s. 20–21). V zájmu německých i českých modernistů bylo, aby literární sblížení, které započínalo kolem roku 1896 v pražských časopisech a čteních, pražský kontext přesáhlo směrem do Německa a Rakouska (hlavně Vídně). Takový přesah měly vztahy s Rilkem nebo „večer pražských autorů“ uspořádaný v květnu 1897 v hotelu U Anglického dvora Na Poříčí (srov. Topor 2012). V případech Leppina, Wienera a Winického je zprostředkovatelská činnost časově omezena, týká se hlavně let 1898–1903. Camill Hoffmann oproti tomu začal s překládáním a referováním o české literatuře až ve Vídni v roce 1901. Jeho zájem byl však systematičtější než u ostatních a nikdy vlastně neustal. Hoffmann a Leppin publikovali rovněž v časopisech české literární moderny, podobně jako předtím Rilke nebo Alfred Guth, na rozdíl od nich však s českými autory navazovali osobní přátelské vztahy, a to nejen s okruhem *Moderní revue*. Otokar Šimek po letech vzpomněl na skupinu nejmladších, kteří se v roce 1900 shlukli kolem proměněného *Lumíru*, F. X. Šaldy a Růženy Svobodové. Zařadil d ní své blízké přátele Otakara Theera, Arne Nováka a Josefa Matějku, dále Karla Sezimu. Tito a další začínající autoři se podle Šimka setkávali v malostranské kavárně i s Camillem Hoffmannem a Paulem Leppinem:

Zejména rád si vzpomínám na besedování U zlaté studně na Malé Straně na terase pod Hradem, kde nám Karel Toman, Sezimův druh z konviktu v Příbrami, neodolatelně recitoval své verše, a Karel Pelant, pozdější temperamentní žurnalista, blouznil o revoluci a popěvoval ça ira. Někdy přicházeli i mladí básníci němečtí: můj starý známý z Kolína, Camill Hoffmann, německy vycpaný Žid, mluvící s námi velmi vybranou češtinou, a jeho druh Paul Leppin (Šimek 1940, s. 19).

Do tohoto okruhu přátel patřil ještě Jan z Wojkowicz, který pocházel z Nymburku jako Otakar Theer a navštěvoval kolínské gymnázium spolu s Šimkem. Právě Wojkowicz seznámil Theera a Šimka (srov. Šimek 1920) a tito pak patrně patřili k nejbližším Hoffmannovým českým literárním přátelům. S Theerem se Hoffmann setkával v Praze v letech 1898/1899 a až do války byl Theer jeho informátorem o české literatuře, se Šimkem byl Hoffmann v kontaktu zřejmě jen v prvních letech vídeňského pobytu.⁴⁶ Karel Toman, který figuruje v Šimkově vzpomínce, vstoupil do kruhu přátel Sezimovým prostřednictvím, řadu básní publikoval v *Moderní revui*, s níž lumírovský okruh mladých vedených Šaldou polemizoval, spolupracovali s ní však Leppin i Hoffmann. Leppin ve vzpomínce na pražskou bohému zmínil jen několik českých jmen, ukazujících opět k časopisu *Lumír*, avšak na jinou skupinu kolem redaktora Václava Hladíka, k němuž měli nejmladší básníci kolem Theera poměrně distancovaný vztah. Leppin jmenuje spisovatele Jana Ostena a Františka Khola a kabaretiéra Karla Haš-

⁴⁶ Na počátku roku 1901 psal Šimek ze svého studentského pobytu v Paříži: „Ctěný příteli, nehněvejte se na mne, že jsem na tak dlouhou dobu přerušil korespondenci“ (Otokar Šimek Camillu Hoffmannovi, 23. 1. 1901, Deutsches Literaturarchiv Marbach, sg. 02.22.194).

lera, šlo však už o období, kdy Hoffmann v Praze nebyl (Leppin 2007, s. 103).⁴⁷ Na stejný okruh rozšířený o Antonínu Sovu, Hladíkova přítele ještě z let osmdesátých, vzpomíná i Ottokar Winicky v rukopisných „zápiscích a dopisech“.⁴⁸ Prostřednictvím těchto osobních vztahů se Leppin, Hoffmann i Winicky dostávali do českých časopisů — buď jako referenti nebo jako autoři posuzovaných prací, přičemž recenze na svá díla psali i vzájemně.

Hoffmann českou literaturu v německých časopisech posuzoval jako německý kritik, své židovství ani židovství jiných německojazyčných pražských nebo vídeňských autorů netematizoval. Čeští přátelé samozřejmě jeho židovský původ vnímali, viz Šimkovo označení „německy vychovaný Žid“, které ale nebylo vylučující, spíše naznačovalo náhodnost německé výchovy a Hoffmannovu blízkost české kultuře. Židovství samozřejmě nelze brát jako nezbytný předpoklad kulturního prostředkování, řada prostředníků Židy nebyla. Souvislosti mezi etnickým původem, zkušeností s nacionalismem a antisemitismem v Rakousku-Uhersku a pojetím prostředkování může osvětlit pozdější Hoffmannova předmluva k publikaci *Österreichische Dichter seit Grillparzer*, datovaná 1911, ve které monarchii představil jako dynamický a konfliktní prostor, v němž do sebe naráží množství zemí a národů, bez souladu a souzvuku — psal o „tvrdém společném řinčení“ a „křiklavé barevnosti“. Nejsložitější je podle něj postavení Němců v jazykových ostrovech a v pohraničních oblastech, kde se mísí s ostatním obyvatelstvem a kde „v politických bojích ostře vystřelují jejich protiklady“ (Hoffmann 1912, s. 5). Pod tímto svárlivým obrazem Rakouska se však podle Hoffmanna ukrývá hlubší podstata, kterou viděl v promísení etnik, neustálém vyrovnávání, asimilačním působení: „Pod veškerým národním vědomím panuje tajemný věčný zákon mísení krve“. Zatímco politika a politici tuto rakouskou podstatu zrazují, tříští ji a odcizují se jí, umění jí dokáže dát tvar — například v dokonalé barokní architektuře. Obdobné konstrukty Rakouska bychom mohli najít i u Hofmannsthala, avšak jeho víra v historické poslání Rakouska byla nemilosrdně konfrontována s národním sebevědomím Čechů až během první světové války (Ifkovits 2015), zatímco Hoffmann si byl nacionální rozdělenosti a jejich důsledků pro židovské obyvatele velmi dobře vědom — v Praze zažil rok 1897 s prosincovými bouřemi a rabováním, v říjnu 1899 proběhly protiněmecké a protižidovské demonstrace vyvolané zrušením Gautschových jazykových nařízení i v Kolíně.⁴⁹

V konstruktu Rakouska jako neustálého kulturního a etnického vyrovnávání a mísení, které jsou politiky popírány, zato realizovány umělci, může interkulturní prostředkování představovat přirozenou činnost, jež napomáhá realizaci „tajemného poslání“ Rakouska. Hoffmann se pro ně rozhodl jako asimilovaný Žid věřící v platnost liberálních principů a zároveň reflektující radikalizující se nacionalismus a antisemitismus. Daniel Vojtěch jeho zprostředkovatelskou činnost v návaznosti na Kurta

⁴⁷ Původně: *Prager Presse* 1, 1921, č. 48, 15. 5., příloha *Dichtung und Welt*, s. 1.

⁴⁸ Ottokar Winicky, *Bric — à — brac II. Briefe und Aufzeichnungen*, LA PNP, f. Ottokar Winicky, s. 24. Na jiném místě Winicky mezi českými a německými autory, které znal osobně, uvádí i Jiřího Karáska ze Lvovic, J. S. Machara a Jaroslava Vrchlického (*Bric — à — brac I.*, s. 16).

⁴⁹ 22. 10. se jich podle policejního hlášení účastnilo na tři tisíce osob, den poté muselo zasahovat četnictvo (srov. Krejčová — Míšková 1999, s. 75). Hoffmann v r. 1899 vykonával v Kolíně svou jednoroční vojenskou službu.

Krolopa výstižně označil jako „protitah“, „kontranávrh“ (Gegenentwurf) proti pražskému prostředí, snahu o „interakci v kritice i v tvorbě“, „propojení pražského českého a německého kontextu“ a o zlepšení úrovně překladu (Vojtěch 2013, s. 107–108). Kulturní a politický dosah prostředkování mezi českou a německou literaturou Hoffmann vyjádřil ve studii o Jaroslavu Vrchlickém, kterou na Štědrý den 1901 otiskl vídeňský deník *Wiener Zeitung*. Tento text ukazuje, jakou inspiraci a vzor Vrchlický znamenal pro mladé překladatele a prostředníky. Vrchlického původní a hlavně překladové dílo Hoffmann představil jako určitý mocný protipohyb proti politickým národnostním konfliktům a bojům o jazyková nařízení. V první řadě zdůraznil „obrovský vliv“ překladů desítek autorů různých literatur na „mladý jazyk a jeho literaturu“ (Hoffmann 1901c, s. 8), na rozšiřování a kultivování jeho výrazových možností, objevování symbolických významů slova. Vrchlického „světoobčanství“, kosmopolitismus a eklekticismus, problematické pro modernu i autory starší, z Hoffmannova pohledu představuje naději. Pokud se česká literatura prostřednictvím překladů propojovala s evropskými literárními tradicemi, bylo na druhé straně úkolem překladatelů do němčiny obohacovat literaturu německou o literaturu českou, působit na vyrovnávání kulturních asymetrií a proti politickým a ideologickým tlakům a rozdělením, prosazovat přesvědčení, že „poezie ve své mnohojazyčnosti promlouvá k zasvěceným toliko jedinou řečí“ (tamtéž).

Hoffmannovo pojetí literárního prostředkování obdobně jako u Donatha čelilo dobovým ideologickým střetům. Pokud u Donatha šlo spíše o epizodu, bylo Hoffmannovo úsilí širší a koncepčnější, propojovalo překlad a interpretaci. Napomáhalo také udržovat vztah k Praze a Čechám, stejně jako spolupráce s Leppinem. Hluboká vazba ke kraji kolínského rodiště a k české krajině vůbec, již dokládají (i na základě rozhovorů s Hoffmannovou dcerou) Pavel Polák nebo i Šimkova vzpomínka, byla pravděpodobně dalším, možná nejsilnějším vnitřním zdrojem jak tvorby, tak tlumočnictví. Hoffmann ve svých textech uvažoval o vztazích mezi lyrikou, hudbou a (rodnou) krajinou. V básních Otokara Březiny nebo Antonína Sovy podle něj zní česká (slovanská) melodičnost a vytváří jejich originalitu:

Jeden vídeňský kritik řekl nedávno o Čěších, že jsou hudebníky, i když malují. Správnější by bylo tvrzení, že jsou hudebníky, obzvláště když básní. Všichni jsou rozenými lyriky, protože podstatou poezie je hudba (Hoffmann 1901b, s. 379–380).

Hoffmann vychází z pojetí čisté poezie, jež hudebnost považuje za podstatu básnické řeči, jde mu však o hudbu lokální, melodii domova, jež by evokovala „dětský“, naivní prožitek krajiny. Ta je konotována česky a vzpomínku na ni vyvolávají lidové písně a naopak. Vliv na Hoffmannovu koncepci německé poezie z Čech měla také programatika tzv. hnutí krajinského umění v Německu a Rakousku⁵⁰ (Heimatkunst, Heimatkunstbewegung či Provinzkunst), které otevíralo prostor německojazyčným umělcům z menších měst a z venkovských oblastí. Zároveň je debata o umění z regionů nutila definovat svou svébytnost ve vztahu k svému tvůrčímu prostředí, důležité tak nebyly jen obecnější znaky estetické moderny, nýbrž lokální specifičnost. Pro Hoffmanna stvořil základy německé krajinské literatury v Čechách Rilke. V poz-

50 Pro Rakousko se spíše užívá pojmu Provinzkunst, regionální umění.

dějším vzpomínkovém textu vysvětlil, že on a jeho vrstevníci se tak těsně přimkli k Rilkové poezii právě proto, že „melancholickou hudbu české krajiny“ vyjádřila německy.⁵¹

V Rilkových stopách Hoffmann rozvíjel svoji poetiku⁵² a vztahu k české lidové hudbě, případně „rilkovského otisku“ se v jeho sbírce *Adagio stiller Abende* dopátrali Josef Adolf Bondy v *Bohemii* (Bondy 1903) i Václav Chaloupecký v *Moderním životě* (Chaloupecký 1902).⁵³ Náladová lyrika spjatá s rodným krajem byla v kontextu české moderní lyriky dosti výjimečná, k rodnému Pacovsku se vztahují počínaje sbírkami *Květy intimních nálad* (1891) a *Z mého kraje* (1892) básně Antonína Sovy, který byl u německy píšících básníků z Čech obzvláště oblíben.

Prolnutí s českou lidovou písní a českým domovem, spjatost s tradicí bohemismu Hoffmann zdůrazňoval i v recenzích dalších lyrických debutů pražských německých básníků (srov. Hoffmann 1900). Inspirativní význam české lidové poezie pro poezii německých básníků z Čech dokládají i překlady osmi lidových písní Oskara Wienera,⁵⁴ jeden z překladů, přejal i do své lyrické prvotiny.⁵⁵

V německých člancích o české literatuře Hoffmann zvýrazňoval to, že českou literaturu nahlíží zvenčí, z hlediska německé literatury a kultury. Svou vnější pozici pokládal za výhodu pro českou literaturu, mohla být důkazem její literární vyspělosti, toho, že stojí za zájem jinojazyčných kritiků. Přitom využíval svých kontaktů, oslovoval české autory a kritiky a do němčiny rovněž překládal i jejich interpretace. Pokud Bronislav Wellek či němečtí básníci z Čech a Moravy jako Rilke nebo Donath, kteří debutovali jen o několik málo let dříve, pociťovali stále blízkou vazbu k Vrchlickému, Hoffmann se jednoznačně zaměřil k představitelům symbolismu a dekadence, k Otakarů Březínovi, Antonínu Sovovi, Otakarů Theerovi, Janu Opolskému, Janu z Wojkowicz, o nichž psal ve svém článku *Tschechische Lyrik*, tvořícím pandán

51 „Uctívali jsme a milovali Rilka už tehdy. V jeho prvních básních se ohlašoval onen nepopsatelný tón, který on rychle rozvinul v omamnou melodiku, v onu zpěvuplnou, měkce sladkou, melancholickou hudbu, kterou jsme znali z české krajiny, z českých lidových písní, ze stovek místních nálad. Vytýkali nám poté, že tyto melodie napodobujeme. Samozřejmě, že jsme je napodobovali, protože to byly naše společné melodie, byly to slovanské melodie vyjádřené německými slovy, společná hudba našeho dětství, nesmazatelné zážitky mládí na venkově nebo v Praze“ (Hoffmann 1925).

52 K proměně poetiky mezi první a druhou Hoffmannovou sbírkou srov. Daniel Vojtěch: *Zum Sinn des Rokoko-Gartens: Camill Hoffmann und der „Prager Kontext“ vor 1914* (Übersetzungen, Kritik, Interpretationen) [v tisku].

53 Chaloupecký také pro stejné číslo *Moderního života* přeložil tři Hoffmannovy básně (Hoffmann 1902a).

54 *Böhmische Volkslieder: Vorsicht, Nachtigall, Dudelsack-Lied. Text zum Kosák (Tschechischer Tanz), Erde, Aennchen, St. Johann, Großmütterchen*, přel. Oskar Wiener, *Aus fremden Zungen* 7/1, 1897, č. 10, s. 446; *Tetiner Rose. Tschechisches Volkslied*, přel. Oskar Wiener, *Aus fremden Zungen* 9/1, 1899, č. 8, s. 376.

55 Srov. báseň *Vorsicht* ve Wienerově sbírce *Gedichte* (1899, s. 34). Pod titulem je pouze označení „im Volkston“ (na lidovou notu). Takových ohlasů je v knize více — *Slavisches Motiv* je přebásněním písně *Muziky, muziky, vy smutně zpíváte* („Musici, Musici, ihr spielt ein trauriges Lied“), jako lidová píseň je pak označena báseň *Am Bach steht eine Linde* (U potoka lípa stojí), kterou za nejzdařilejší pro její vazbu k lidové písni označil Paul Leppin (1900).

k studii *Aus der tschechischen Litteratur* v *Aus fremden Zungen*. Vyslovil zde nutnost soustředit tlumočení ke „dvěma novým generacím“, které vystřídal tři v německém prostředí nejznámější české autory: Vrchlického, Čecha a Zeyera.⁵⁶

Pásmem povídek z české literatury Hoffmann navázal na své první překlady v časopise *Aus fremden Zungen* z francouzštiny z konce roku 1901 — patnáct básní v próze Charlese Baudelaira,⁵⁷ Wiener, jak již bylo řečeno, v *Aus fremden Zungen* již předtím otiskl překlady českých lidových písní, po uvedení povídek se patrně již jako překladatel české literatury neexponoval. Nedochovaly se žádné písemnosti mezi Wienerem a Hoffmannem. Tito dva básníci k překladu zvolili obdobně jako Donath prózu, na rozdíl od něj však nepředstavili dílo tak aktuální, jako byla v roce 1897 Ziková, naopak všechny otiskované texty — kromě prózy Svobodové — vznikly několik let před *Bílým květem* (Svobodovo *Těžké obilí* je již z osmdesátých let, povídky V. Mrštíka a J. K. Šlejhara vyšly časopisecky v roce 1891, Zeyerův *Inultus* v roce 1893, nejmladší byla próza Růženy Svobodové *Co mluvil domov* z roku 1899). Jako by se jednalo o první část většího celku, který nejprve zahrnul první modernistickou generaci vycházející z realismu a naturalismu a teprve poté měl zohlednit aktuální tvorbu autorů, o nichž Hoffmann v letech 1902–1909 psal ve svých třinácti „českých dopisech“ pro *Das literarische Echo* (Viktor Dyk, Karel Sezima, Otakar Theer, Václav Hladík, K. M. Čapek a další).

Výběr autorů pro sérii v *Aus fremden Zungen* a domluva s časopisem proběhly již během roku 1901. Hoffmann také již v září 1901 žádal Svobodovou, aby mu spolu s F. X. Svobodou pro doprovodnou studii charakterizovali své „umělecké záměry“.⁵⁸ V článku *Aus der tschechischen Literatur* Hoffmann zdůraznil, že si nekladl za cíl souvislé pojednání o české próze, ale charakterizuje několik autorských typů vyčnívajících nad bohatou českou produkcí. Přesto text odráží jeho obeznámenost s proměnami české literatury 19. století, projevuje se v něm také jeho německý pohled. Malá kultura obecně předpokládá otevřenost světovému kulturnímu dění, z pohledu větší německé kultury byla tato nutnost chápána esencialisticky jako typicky česká (slovanská) vlastnost přijímat a vstřebávat nebo napodobovat. Na konci století byl běžný i pohled na českou kulturu jako na kulturu mladou, orientovanou k budoucnosti, oproti literatuře německé, která má svou klasickou fázi již za sebou. Hoffmann také psal o Čechách jako o „mladém neopotřebovaném národě“ s „neobyčejnou schopností přijímat“, zároveň však na českou literaturu neshlížel jen jako na pouhou imitaci literatury německé či jen na literaturu lidovou. Podle něj Češi, jako „předvoj slovanských

56 Hoffmann pojednal Otakara Březinu (nové vydání *Tajemných dále* a *Svítání na západě* v jednom svazku), Otakara Theera (*Výpravy k Já*), Jana Opolského (*Klekání*) a Jana z Wojkowicz (*Básně*). Z „nejstarších“ modernistů velmi kriticky posoudil Macharovu *Cestu na Krym* a naopak coby vynikající hodnotil sbírku *Ještě jednou se vrátíme* Antonína Sovy, jejíž nejlepší básně jsou podle něj srovnatelné jen s Dehmelovou poezií (Hoffmann 1901, s. 379, přetištěno in Merhautová — Ifkovits 2013, s. 299–303).

57 Baudelaire 1901; přetištěno in Baudelaire 1902, knižním souboru, který Hoffmann připravil se Stefanem Zweigem. I tyto překlady mohly vycházet z českých souvislostí — *Les Fleurs du mal* půjčil Hoffmannovi Šimek (Otakara Theera Otokaru Šimkovi, 28. 5. 1898, LA PNP, f. O. Šimek).

58 Camill Hoffmann Růženy Svobodové, 30. 9. 1901, LA PNP, f. R. Svobodová.

národů v Evropě“, zaznamenali každý z hlavních duchovních proudů 19. století a vyrovnávali se nutně především s německým myšlením a německou literaturou, živým tvořivým zdrojem pro ně byl český venkov a lidové vrstvy a jejich tradice. Výkony nejlepších českých autorů jsou přitom svěbytné (K. H. Mácha, Jan Kollár, Karel Havlíček, Jan Neruda, Karolina Světlá ad.), vyrovnávají se s německými inspiracemi po svém a tvoří četné paralely k literatuře německé.

Delší pasáž Hoffmann věnoval Nerudovi jako předchůdci modernistů, označil ho za „novátora, ironika, ničitele a stavitele“. S další generací, Jaroslavem Vrchlickým, Svatoplukem Čechem a Juliem Zeyerem, pak česká literatura „rázem“ vstoupila do literatury světové. Pro tuto novou úroveň, význam nejen „domácí“ (heimatlich), zasluhuje zájem a překlady do němčiny. Hoffmannovy charakteristiky Vrchlického a Čecha jsou velmi kladné, avšak běžné pro svou dobu. Delší a osobitější je pasáž o Zeyerovi, jehož dílo bylo po jeho smrti v roce 1901 znovu revidováno a interpretováno a k němuž se již v devadesátých letech vztahovala řada mladých autorů, zejména z okruhu *Moderní revue* a *Nového života*. Hoffmann vyzdvihl estetismus, jemnou stylizovanost próz, jejich „hluboký mystický a symbolistický charakter“, romantické kořeny, katolickou dekorativnost, výlučnost hrdinů a exotismus syžetů (Hoffmann 1902).⁵⁹ Pro *Aus fremden Zungen* vybral úvodní prózu *Inultus*, situovanou do pobělohorské doby, v níž se propojují nacionální, náboženské, estetické a psychologické motivy (srov. Pynsent 1973, s. 142–150).

Po Zeyerovi Hoffmann charakterizoval tři autory, jejichž dílo každé svým způsobem využívalo vyprávěcí postupy naturalismu, realismu, impresionismu i symbolismu: Viléma Mrštíka, J. K. Šlejhara a F. X. Svobodu. Mrštík představil jako osobnost pionýrskou, která do české literatury uváděla podněty ruského realismu a francouzského naturalismu. Charakterizoval oba romány z devadesátých let, kladněji *Pohádku máje* pro její impresionistické zachycení krajiny, jež přirovnal k Uprkovým malbám. Atmosféru dokázal Mrštík vystihnout i v románu *Santa Lucia*, psychologická charakteristika postav je však podle Hoffmanna jeho slabší stránkou. Zmínil i Mrštíkovu účast v kampani za záchranu staré Prahy. Oskar Wiener přeložil povídku *Slečna Emma* (knižně in Mrštík 1893), v jejímž stylu se odráží poučenost moderní ruskou literaturou, již Mrštík překládal — dav návštěvníků velké cukrárny je zachycen v gogolovsky groteskním synekdochickém zobrazení, honosnost a zalidněnost pražského centra kontrastuje s pustým předměstím a sociální tísní několika sester, dělících se o jedny lepší šaty.

Oproti Mrštíkově črtě stylisticky umně koncentrující a naznačující psychologické pochody a sociální problémy je vesnická povídka ovlivněná naturalismem *Těžké obilí* F. X. Svobody narativně nevybojným líčením osudu jednoduchého sedláka, kterého využije rodina bohaté vdovy a který nakonec spáchá sebevraždu tak, že se oběsí za vůz s obilím (knižně in Svoboda 1895). Hoffmann však prostřednictvím delšího citátu z aktuální kritiky Otakara Theera naznačil posun od původního naturalistického determinismu, k psychologii postav a mystickému chápání „tajemné zákonnosti věcí“

⁵⁹ V *Das literarische Echo* psal o Zeyerovi opakovaně, v listopadu 1904 referoval o německém vydání povídek (Zeyer 1903), a přestože je podle něj mnohé ze Zeyerova díla již „antikvárni“, zbývá dost textů, které patří do světové literatury, především *Tři legendy o křížifixu* nebo povídka *Král Kofetua* (Hoffmann 1904).

(Theer 1901, s. 434) a sám zdůraznil „ideovou a stylistickou jednotu a jednotu psychologické struktury“.

Šlejharova povídka *Matka* (knižně in Šlejhar 1893) nese charakteristické rysy autorovy poetiky — vypravěč sleduje matku, která žije v zapadlé horské osadě a snáší manželovo týrání, dokud se může starat o své neduživé dítě. Dějovost je potlačena ve prospěch psychologické charakteristiky postav, rozvíjeny jsou především paralely mezi přírodou a duševními pochody a stavy, respektive příroda je ve scénách bloudění lesem a horečného úprku v bouřce zobrazena z perspektivy dítěte ovládaného úzkostí a bezmezným strachem jako labyrintický prostor zla. Šlejharovo dílo Hoffmann hodnotí nejednoznačně, je pro něj přitažlivé i odpudivé (unheimlich) zároveň. Všímá si především dvojznačností a polarit, spisovatel je „temný podivín“, kterého přitahují brutální detaily, divoké jednání, zlé lidské národy, zároveň je však „skrytým kazatelem“, „moralistou“, „zneuznaným fanatikem milosrdenství a lidskosti“, který zobrazuje každodenní hořkou pravdu a zároveň hledá božství a vyšší princip.

Mrštík, Svoboda i Šlejhar jako by však patřili již k minulosti české moderny, podle Hoffmanna od jejich děl „nevede cesta k psychologicko-analytickým románům mladší generace“. Spisovatelkou nejslibnější a stále se rozvíjející je oproti nim Růžena Svobodová. Hoffmann její tvorbu uvedl krátkou pasáží o ženské literatuře, v níž zmínil obrázky ze slovenského venkova Gabriely Preissové a „román mateřství“ *Vzpouza* (1901) Boženy Víkové-Kunětické. Svobodová představuje největší talent, „intuitivní a zároveň vědomý“, nejen z hlediska ženského psaní, ale v české moderní próze vůbec. Osobnost Svobodové ovlivňovala (vedle Šaldy) Hoffmannovy známé — Theera, Šimka, Nováka a další. Svobodová je vnímala jako novou generaci mužů, kteří jsou kultivovanější, vzdělanější, kulturně i citově vyspělejší než „hrubá“ generace předchozí. Uctívání Svobodové dosahovalo až k Hoffmannovi, který v článku parafrázoval a citoval charakteristiku, kterou mu na přání Svobodové v dopise zaslal Šalda. S její pomocí pak načrtl vývoj od prvních děl, v nichž se sny a touhy postav střetávají s drtivou realitou, k prózám, v nichž postavy směřují k poznání života a jeho překonání činem.⁶⁰ Hoffmann vítá Svobodové „optimistický a heroický světónázor“, ideovou stavbu děl, nuancovanou stylizaci jejích próz. Z dopisu F. X. Šaldy, jehož nazývá „citlivým esejistou a vlivným vychovatelem“, cituje pasáž o sepětí tvorby Růženy Svobodové s lidem: „Miluje lid a byl to vlastně její jediný učitel: zná tragiku bez řečnění, krásu bez lenosti a snění, kulturu bez učenosti a pedantismu.“ Šalda ve svých českých kritikách o dílech Svobodové tento aspekt nezmínil, je však charakteristické, že jej napsal Hoffmannovi a zdůraznil tak českost autorky oproti jiným literárním formám, ať již výchovné a tendenční tvorby, či dekadence. Symptomatické také je, že Hoffmann právě tuto jedinou pasáž z delšího dopisu doslovně převzal. Svědčí to o tom, že českou literaturu nahlížel jako krajinské umění, „Heimatkunst“, obdobně jako literaturu německou z Čech. Z povídkového díla Růženy Svobodové ostatně vybral, obdobně jako Donath v případě Zikové, prózu s tématem domova, jeho opuštění a nemožnosti návratu. Povídka *Co mluvil domov* stojí také v čele cyklu *Aus der tschechischen Novellistik* a byla z celého pásma nejaktuálnější. Jejím námě-

⁶⁰ F. X. Šalda Camillu Hoffmannovi, 11. 10. 1901, Deutsches Literaturarchiv Marbach, sg. 02.33.202/1. Svobodovou o její estetické krédo požádal nejprve sám Hoffmann.

tem je setkání známé mladé herečky s někdejší, první láskou v kulisách opuštěného domova venkovského zámečku, střetává se v ní nepokojné ženské srdce a touha po světské slávě s mužným životem v osamění, kontemplaci, práci; marnivý svět a stojatý domov. Vedle popisů nehybného, zašlého prostředí zámku, v němž hlavní hrdinka strávila dětství a mládí, a okolní přírody, která vyvolává vzpomínky, je jádrem dialog, v němž se obě postavy snaží obhájit svou volbu a obvinít se navzájem ze zmarněného či lživého života, stále intenzivněji však narážejí na meze jazyka, na nemožnost vyslovit pravdu, odhalováno je předstírání, obelhávání, míjení. Hoffmannův překlad povídky *Co mluvil domov* do němčiny nebyl paradoxně první — vyšla již o rok dříve v deníku *Politik* v překladu pražské učitelky jazyků Ottilie Fischerové (Svobodová 1901). Svobodová to však Hoffmannovi nesdělila a byla mu za jeho výklad i překlad velmi zavázána.⁶¹

Povídkový cyklus otištěný v *Aus fremden Zungen* měl tvořit základ antologie české prózy.⁶² V roce 1903 se Hoffmannův plán zkrřížil s podobným záměrem Ottokara Winického, který přišel na rok do Vídně jako poštovní koncipient na ředitelství pošt a začal také překládat české povídky. Publikoval je ve *Wiener Abendpost*, díky přímluvě překladatele, spisovatele a přispěvatele Lumíra Bořivoje Prusíka podepsal smlouvu na německý výbor české prózy s mnichovským nakladatelstvím Dr. J. Marchlewski & Comp. Verlag Slavischer und Nordischer Literatur.⁶³ Hoffmann zamýšlel vydat výbor z české prózy od roku 1901, Winický v roce 1903. Svůj záměr neuskutečnili společně, ani jednotlivě. Koncepčnější výbor by zřejmě sestavil Hoffmann, českou literaturou se zabýval systematičtěji a kritičtěji než Winický, spoléhající se spíše na okruh spřátelených českých autorů nebo na Hoffmannovy rady.

V situaci nedostatku publikačních možností německých překladů z české moderní literatury i kvalitních překladatelů je paradoxní, že se Hoffmann dostával do konkurenčních vztahů s ostatními překladateli, ať již s Winickým nebo s Emilem Saudkem (v případě knižních vydání Březinovy *Hudby pramenů* a *Černých myslivců* R. Svobodové). Až do roku 1922, kdy vydal prózu Růženy Svobodové *Pozorný milenec* pod názvem *Der aufmerksame Liebhaber* v mnichovském nakladatelství Musarion, se mu nepodařilo vydat žádný knižní překlad z české literatury. V prvním desetiletí byl přitom jedním z nejdůležitějších interpretů a překladatelů české literární moderny v německé jazykové oblasti. Své překladatelské vlohы a záměry plně nerozvinul z různých důvodů — své osobní novinářské kariéry, nedostatku publikačních možností, konkurenčních vztahů. Antologie české poezie a české prózy zůstaly jen plánem a časopiseckým torzem. Proměna v pojetí prostředkování na začátku druhého desetiletí 20. století souvisela především s novým pojetím modernosti v české (srov. Strohsová 1963, Vojtěch 2008) i německé literatuře v Čechách a s tím, jak se dařilo nejmladší literární generaci kolem Maxe Broda překonat provinčnost německé literatury v Če-

61 Camill Hoffmann Růženě Svobodové, 24. 4. 1902, LA PNP, f. R. Svobodová.

62 Svůj záměr Hoffmann zmiňoval Svobodové již v září 1901: „Mám plán, vydat v budoucnu antologii české prózy v knižní podobě, a přestože je jeho uskutečnění ještě daleko, dovoluji si Vás již dnes požádat o svolení zařadit povídku *Co mluvil domov* do knihy“ (Camill Hoffmann Růženě Svobodové, 30. 9. 1901, LA PNP, f. R. Svobodová).

63 Viz korespondenci s nakladatelstvím (LA PNP, f. Ottokar Winický).

chách,⁶⁴ jak o to usilovala již generace Hoffmannova a Leppinova. V souvislosti s tím byla i důrazněji propagována literární moderna česká.

OTTO HAUSER

Na pětidílný cyklus *Aus der tschechischen Novellistik* navázala v časopise *Aus fremden Zungen* dvoudílná série *Aus der tschechischen Lyrik*. Šlo opět o prostředkování české literatury z Vídně, překladatelem však tentokrát nebyl nikdo z vídeňských Čechů ani z německojazyčných (židovských) básníků a kritiků z Čech a Moravy. Básně Karla Hlaváčka, Otokara Březiny, Antonína Sovy a Viktora Dyka přeložil vídeňský polyglot Otto Hauser, který pro *Aus fremden Zungen* obstarával zhruba třetinu překladů poezie. Ve stejném dvanáctém ročníku byly jeho překlady z maďarštiny, srbochorvatštiny a dánštiny, v dalších i z arabštiny, turečtiny, perštiny, peruánštiny, polštiny a dalších jazyků. Publikoval i doprovodné články o belgické, holandské, chorvatské moderně ad. Hauser uveřejnil několik překladů z češtiny už dříve a jako Wiener, Donath nebo Hoffmann se zajímal jak o lidové písně,⁶⁵ tak o moderní poezii (včetně Jaroslava Vrchlického, srov. Vrchlický 1899).

Základ Hauserovy překladatelské činnosti byl dán jeho vícejazyčností, narodil se 22. srpna 1876 v Dijaneši v Chorvatsku, kde měl jeho otec statek. Rodina byla německojazyčná, Hauser však navštěvoval chorvatskou základní školu.⁶⁶ Na vídeňské univerzitě studoval orientální jazyky a teologii, aniž by studium dokončil. Již od konce devadesátých let byl plodným spisovatelem a překladatelem — psal romány, povídky i básně, překládal až ze čtyřiceti jazyků, většinu překladů uveřejňoval v knižnici *Aus fremden Gärten* (100 sv.), kterou v letech 1911–1928 vydával. Do němčiny přeložil Dantovu *Božskou komedii*, Cervantesova *Dona Quijota* či Shakespearovy sonety, přebásňoval však i autory moderní (Oscar Wilde, Charles Baudelaire, Paul Verlaine, Arthur Rimbaud), a to i z literatur menších a v německých prostředích málo známých či neznámých — v roce 1900 vydal výbor ze soudobé holandské lyriky, v letech 1902 a 1904 z poezie belgické a dánské. V předválečných letech vyšly jeho přehledové práce o dějinách zahraničního dramatu, románu a lyriky, které v roce 1916 vydal souborně pod názvem *Die Literatur des Auslands vor dem Weltkrieg*.

64 Po přípravné fázi 1906–1910 spatřuje Kurt Krolop v roce 1911 „počátek nového úseku v dějinách pražské německé literatury“, vyznačený zejména Werflovou sbírkou *Der Weltfreund* a Brodovým vystoupením v rámci večera pořádaného redakcí časopisu *Die Aktion* v prosinci 1911 (Krolop 2013, s. 23–37).

65 Thränen und Seufzer (Volkslied), přel. Otto Hauser. *Aus fremden Zungen* 6/I, 1896, č. 11, s. 519; Mährische Volkslieder: Der Bräutigam, Die Braut, Die Spröde, přel. Otto Hauser. *Aus fremden Zungen* 11/I, 1901, č. 3, s. 95.

66 O svých znalostech slovanských jazyků napsal (německy) Sovovi: „Narodil jsem se v Chorvatsku a chodil tam více let do školy. Stále ještě mám vazby k Jihoslovanům, na druhou stranu jsem strávil několik dětských let rovněž v Horních Uhrách a poměrně rozumím slovenštině a odtud už lze rozumět každé slovanské řeči: je třeba se jen „začíst““ (Otto Hauser Antonínu Sovovi, 29. 11. 1908, Městské muzeum A. Sovy v Pacově, inv. č. 685).

V prvním desetiletí byl Hauser, zřejmě prostřednictvím Theodora Herzla, redaktorem *Neue Freie Presse*. Od roku 1913 vydával u výmarského nakladatele Alexandera Dunckera řadu knih, v nichž vložil svou rasovou teorii (*Genie und Rasse, Der blonde Mensch, Rasse und Kultur, Rasse und Politik, Rasse und Sittlichkeit, Geschichte des Judentums* ad.). K antropologickým bádáním, která rasu pokládají „za nejdůležitější faktor v životě národů“ (Hauser 1910, s. VI), se Hauser přihlásil i v úvodu ke svým dvousvazkovým *Weltgeschichte der Literatur* z roku 1910, široce koncipovaném reprezentativním díle vydaném Bibliografickým ústavem v Lipsku. Ve svém literárněhistorickém modelu Hauser upozadil kritéria jako jazyk, prostředí, doba, ideové souvislosti a založil jej hlavně na pojetí pasivních a aktivních národů Gustava Friedricha Klemma, Gobineauově přesvědčení o nerovnosti ras a studiích Georgese de Lapouge, Ludwiga Wilsera, Ludwiga Woltmanna a Willyho Pastora. Zdůraznil přitom, že jako první přenesl rasovou teorii z antropologie do literární historie. Rasově teoretické práce zjednodušil na poměr „plavé“ a „tmavé“ rasy, přičemž pouze „plavá rasa“ je kulturotvorná a kulturní dějiny jsou možné jen díky jejímu šíření a mísení s ostatními rasami po celém světě.⁶⁷

Hauser své pojetí a kapitolu o české literatuře konzultoval s Arne Novákem.⁶⁸ Dopisoval si s ním také o možné slovanské či české etymologii některých německých jmen (Treitschke — Trčka, Lessing — Lesník), která by podle něj vysvětlila určité slovanské rysy Treitschkeho či Lessingova myšlení. Vysledování rasového původu i mísení, jednotlivých „národních variant“ (nationale Spielarten) bylo pro Hausera zásadní: „Vycházejí z jednoty kulturních národů, chci ukázat co nejvíce propojení v jednotlivých případech“.⁶⁹ Představa o mísení ras jeho model vlastně zakládá a dynamizuje, z jeho hlediska národní literatury nepředstavují autonomně se rozvíjející celky, nýbrž každá (velká i menší) literatura je zároveň součástí literatury světové díky rasové promíšenosti.

Kapitola o české literatuře je hlavně faktografická a nutně kompilační, Hauser hodnotil v jednotlivostech, ne v celku. Opíral se především o tehdy nové dějiny Jana Jakubce a Arne Nováka,⁷⁰ ale i o překlady a studie, s řadou literárních děl i českých literárněhistorických pramenů se pravděpodobně seznámil. Vojtěch Jirát Hauserovo dílo ještě na počátku třicátých let hodnotil jako záslužné: „Dále pěstuje badání o rase; přidržuje se směru gobineauovského, zjednodušuje si jej na otázku plavovlasosti a temnovlasosti. Toto rasové hledisko proniká v jeho *Weltgeschichte der Literatur* 1910, které vynikají poučeností i v literaturách, Němci opomíjených; česká literatura je tu např. poprvé objektivně a znalecky probrána“ (Jirát 1933).

Kapitolu o české literatuře doplňují kvalitní reprodukce osmi osobností, jež Hauser vybral jako klíčové pro devatenácté století — Jan Kollár, František Palacký,

⁶⁷ Viz např.: „Mezi Švédskem a rovníkem se rozprostírá oblast smíšených ras a kulturní význam každého národa se projevuje podle stupně obsahu světlé krve. Tam, kde se světlá krev vytrácí, propadá se národ do bezvýznamnosti“ (Hauser 1910, s. VI).

⁶⁸ O pomoc při vyhledávání kvalitních reprodukcí pro obrazovou přílohu žádal i Antonína Sovu jako ředitele Městské knihovny v Praze, Novákovi i Sovovi poděkoval v úvodu dějin.

⁶⁹ Otto Hauser Arne Novákovi, 3. 2. 1909, LA PNP, f. A. Novák.

⁷⁰ Jakubec, Jan — Novák, Arne: *Geschichte der čechischen Litteratur*. C. F. Amelangs Verlag, Leipzig 1907 (2., rozšířené vyd. 1913; Novákova část *Die Čechische Literatur der Gegenwart* vyšla samostatně i v r. 1909).

Svatopluk Čech, Jan Neruda, Jaroslav Vrchlický, Antonín Sova, J. S. Machar (chybně uvedený jako Jan Svatoopluk) a Otokar Březina. Dějiny jsou dovedeny až do současnosti k modernistické tvorbě a proměny posledních desetiletí jsou vyloženy z jejího hlediska — zrod je kladen do rukopisných bojů osmdesátých let, další vývoj Hauser rozděluje na větev masarykovskou (realistickou) a symbolistickou. Jeho literárně-historický narativ o 19. století není oslavou národního obrození, spíše konstatuje, všímá si závislostí, srovnává. Zřejmý je ohlas českých literárněhistorických a kritických diskuzí a literárních proměn — proti německým interpretacím z konce století, jež akcentovala lumírovce, hlavně Vrchlického jako vrchol vývoje české kultury, vyzvedává ze starších autorů více Nerudu a Čecha, za nejvýznamnějšího českého básníka považuje Otokara Březinu. O obdivu k Březinovu a Sovovu dílu psal i Novákovi, českou poezii ve Vídni sledoval také prostřednictvím Emila Saudka, s nímž se přátelil. Podle Saudkových slov na Hausera hluboce zapůsobil překlad Březinovy sbírky *Ruce*,⁷¹ kterou následně recenzoval v *Neue Freie Presse*. Přirovnal v ní Březinu k Maeterlinckovi, Whitmanovi a Blakeovi a označil ho za „nejvýznamnější básnickou osobnost české moderny roku 1895“ (Hauser 1909). Toto hodnocení nebylo zdaleka ovlivněno jen tehdejší českou a potažmo německou recepcí, vyrůstalo z Hauserovy bohaté komparativní perspektivy a jako takové má svůj význam. Na rozdíl od jiných vídeňských interpretů (Stefana Zweiga, Hermanna Bahra, Huga von Hofmannsthal) Hauser nečetl Březinu z pohledu různých duchovních konstruktů Rakouska a nepřivlastňoval jej kultuře rakouské. Vzhledem k jeho rasové antropologii i u Březiny byla předpokladem tvůrčí síly „světlá krev“ — a to přes jeho na pohled „tmavý typ“, který ve svých literárních dějinách zmiňuje a kontrastuje se „světlovlasostí“ Antonína Sovy. Těmto rozporům se však příliš nevěnuje.

Hauser přeložil Březinovy básně pro *Aus fremden Zungen* už v roce 1902, připojil k nim ještě ukázky z děl Karla Hlaváčka, Antonína Sovy a Viktora Dyka. Tito básníci také podle něj zastupovali jednotlivé kroky či formy české moderní lyriky, které načrtl v krátkém zjednodušujícím doprovodném nástinu (Hauser 1902). Česká poezie 19. století se podle něj začala znovu rozvíjet až s objevem *Rukopisu královédvorského* v roce 1819. Tento důkaz existence staročeské literatury měl probudit touhu mladých básníků o znovuoživení české literatury. Čím více se národní literatura rozrůstala a básníci jako Jan Neruda vydobyli české literatuře místo vedle ostatních evropských literatur, stávala se i kosmopolitnější, jak to dokládá dílo Jaroslava Vrchlického. Hauser českou modernu obdobně jako Donath ztotožnil s *Moderní revuí*, krátce představil časopis a přeložené básníky, jejichž poetiku se snažil přiblížit srovnáními s významnými moderními autory („Většina píše ve znamení Maeterlincka, Mallarméa, Huysmanse, Whitmana a Richarda Dehmela.“). Obraznou, „bizarní“ poezii Karla Hlaváčka klade na počátek, následuje „nejvýše oceňovaný“ „milovník nekonečných melodií“, osamělý symbolista Březina, dále „whitmanovský“ reflexivní básník Sova a nakonec „jednodušší, naivnější a nacionálnější“ Viktor Dyk, který je podle Hausera nejnadanějším z mladých. Jeho poezie čerpající z národní písně a z lidových popěveků slibuje nejvíce do budoucna. I u Hausera se tak objevuje představa syntézy symbolismu a lidové poezie, Hauserův výběr mohl být samozřejmě širší, ve *Weltgeschichte der Litera-*

71 „Dále Otto Hauser pln nadšení a úcty napsal ihned článek do *Neue Freie Presse*, jenž vyjde co nevidět“ (Emil Saudek Otokaru Březinovi, 25. 10. 1908, LA PNP, f. O. Březina).

tur pojednal ještě J. S. Machara, Otakara Theera, Jana z Wojkowicz a Jiřího Karáska ze Lvovic.

Hauser své zkušenosti s překladem z různých jazyků a různých veršových forem do němčiny přiblížil v článku pro *Das literarische Echo*, nechtěl však rozvinout žádnou teorii překladu nebo stanovovat nějaká pravidla, spíše upozorňoval na subjektivní faktory celého procesu (Hauser 1907). Sovovi a Novákovi Hauser psal o svých jazykových znalostech, o své zálibě v překládání i o tom, jak obtížné je najít pro menší slovanské literatury německého nakladatele:

Doufám, že jednou přeci jen udělám více pro slovanskou lyriku, než mi doposud bylo dopřáno. Zatím jsem toho z češtiny přeložil jen málo a ještě méně z ruštiny (více z polštiny a srbochorvatštiny), mám také s češtinou ještě mnoho potíží, jmenovitě s tou poezií, kterou miluji (Březina, Sova). Bohužel mám tolik úkolů, že pro svou zálibu (a tou je tlumočení) mám jen málo času a bohužel chybí také nakladatelé, kteří takové práce tisknou. Tak je moje srbská lyrika z let 1847–1907 stále odsouvána, ačkoliv je už z poloviny hotova (Otto Hauser Arne Novákovi, 25. 11. 1908, LA PNP, f. A. Novák).

Hauserovo svědectví je důležité pro poznání situace překladatelů a překladů z české literatury v prvním desetiletí. Ukazuje na klíčovou a po všech stránkách aktivní roli překladatele, ať již šlo o výběr děl či vyhledávání publikačních možností. Dokládá tak, že se česká literatura na konci prvního desetiletí stávala v německojazyčném prostředí známějším terénem, a to nejen díky překladům a článkům, které psali většinou překladatelé nebo sami představitelé české literární moderny, ale rovněž díky novým pracím literárněhistorickým.

Hauserova zkušenost — obdobně jako Wellekova, Hoffmannova⁷² a pravděpodobně i Donathova — s překládáním a otiskováním překladů z české literatury vedla ke skepsi a útlumu jejich aktivit. Ještě složitější než s časopiseckými publikacemi to bylo s knižními vydáními. Ocenění se jim sice dostávalo od překládaných autorů, nedařilo se jim ovšem uspokojivě vytvořit české literatuře potřebný prostor, vyvolat zájem u nakladatelů a přesvědčit je, aby riskovali vydání z malé neznámé literatury. Jejich činnost se opravdu může zdát nespojitá, bez zpětného vlivu na nacionálně rozdělený politický a společenský život, jemuž se literární a kulturní interakce snažila vytvořit alternativu. Bez těchto osobností, které ne náhodou kolem roku 1900 působily ve Vídni, by si však čtenáři říšského čtrnáctideníku *Aus fremden Zungen* neměli možnost přečíst ukázky z tvorby několika významných českých autorů a autorek. Důležité navíc nebyly jen otisky samy, nýbrž i sítě vztahů, jež byly jejich předpokladem, otevírání a rozvíjení osobní a literární interakce, konfrontace, sblížování a odlišování různých kontextů, názorů a poetik, na něž navazovala generace další, již úspěšnější.

⁷² V tomto smyslu sděloval Hoffmann v roce 1905 Gothardu Storchovi, který chtěl rovněž překládat: „Pro českou beletrii ještě není vytvořeno žádné pole. Vedle politických ohledů mají nakladatelé ohledy obchodní. Ve skutečnosti neměl ještě žádný knižní překlad z češtiny v cizině úspěch, možná s výjimkou Vrchlického básní v levném vydání v Universalbibliothek (Leipzig, Philipp Reclam).“ A mezi časopisy, které českou literaturu vůbec tisknou, jmenoval na prvním místě *Aus fremden Zungen* (Camill Hoffmann Gothardu Storchovi, 29. 3. 1905, LA PNP, f. G. Storch).

PRAMENY

- Altenberg, Peter:** Nach Paris. Nach Paris. *Moderní revue* 4, sv. VI, 1897, č. 1, s. 11–13.
- Baudelaire, Charles:** Gedichte in Prosa, přel. Camill Hoffmann. *Aus fremden Zungen* 11/II, 1901, č. 23, s. 1092–1099, č. 24, s. 1147–1150.
- Baudelaire, Charles:** *Gedichte in Vers und Prosa*, přel. Camill Hoffmann a Stefan Zweig. Seemann, Leipzig 1902.
- Bondy, Josef Adolf:** Adagio stiller Abende. Gedichte von Camill Hoffmann. *Bohemia*, 1903, 22. 3., č. 80, příloha, s. 3, podepsáno J. A. B.
- Březina, Otokar:** 1. In meiner Seele spricht es, 2. Die Legende von der geheimen Schuld, 3. Stimmungsbild. Přel. Otto Hauser. *Aus fremden Zungen* 12/II, 1902, č. 20, s. 956.
- Donath, Adolph:** Einiges über moderne czechische Lyrik. *Die Gesellschaft* 12/IV, 1896, listopad, s. 1482–1484.
- Donath, Adolph:** Prof. Dr. Eduard Albert: Lyrisches und Verwandtes. *Die Zeit*, sv. 24, 1900, č. 313, 29. 9., s. 205–206.
- Donath, Adolph:** Hugo Salus: Gedichte. *Die Zeit*, sv. 13, 1897, č. 165, 27. 11., s. 143, podepsáno Ad. D.
- Dyk, Viktor:** 1. Flucht, 2. Niemand hab' ich, přel. Otto Hauser. *Aus fremden Zungen* 12/II, 1902, č. 21, s. 1007.
- Hauser, Otto:** Zur jüngsten tschechischen Lyrik. *Aus fremden Zungen* 12/II, 1902, č. 20, s. 959–960.
- Hauser, Otto:** Die Kunst des Nachdichters. *Das literarische Echo* 9, 1906/1907, č. 8, 15. 1. 1907, s. 570–575.
- Hauser, Otto:** O. Březina: Hände. *Neue Freie Presse*, 1909, č. 1621, nedělní vydání, 28. 3., s. 35.
- Hauser, Otto:** *Weltgeschichte der Literatur*, sv. 1. Verlag des Bibliographischen Instituts, Leipzig — Wien 1910.
- Hlaváček, Karel:** Die kranken Hunde, přel. Otto Hauser. *Aus fremden Zungen* 12/II, 1902, č. 20, s. 955.
- Hoffmann, Camill:** Oskar Wiener: Gedichte. *Lumír* 28, 1899/1900, č. 27, 10. 6. 1900a, s. 324.
- Hoffmann, Camill:** Tschechische Lyrik. *Die Wage* 4, 1901b, č. 24, 10. 6., s. 379–381.
- Hoffmann, Camill:** Jaroslav Vrchlický. *Wiener Abendpost*, 1901c, č. 296, 24. 12., s. 7–8.
- Hoffmann, Camill:** Villa Sch., Bílá krajina, Má tichá píseň, přel. Václav Chaloupecký. *Moderní život* 2, 1902a, č. 1, s. 43–44.
- Hoffmann, Camill:** Aus der tschechischen Litteratur. *Aus fremden Zungen* 12/I, 1902b, č. 3, s. 143–144.
- Hoffmann, Camill (ed.):** *Deutsche Lyrik aus Österreich seit Grillparzer*. Meyer & Jessen, Berlin 1912.
- Hoffmann, Camill:** Der Dichter der slavischen Melodie. *Prager Presse* 5, 1925, 6. 12., č. 334, příloha Dichtung und Welt, č. 49, s. 1.
- Chaloupecký, Václav:** Camill Hoffmann: Adagio stiller Abende. *Moderní život* 2, 1902, č. 1, s. 56, podepsáno V. Ch. Banjom.
- Sauer, August:** Joseph Kürschner. In týž: *Probleme und Gestalten*, ed. Otto Pouzar, *předmluvu napsala Hedda Sauer*. J. B. Metzler, Stuttgart 1933, s. 211–221.
- Bleibtreu, Karl:** *Revolution der Litteratur*. Wilhelm Friedrich, Leipzig 1887 (3. vyd.).
- Eckermann, Johann Peter:** *Rozhovory s Goethem*, přel. Kamila Jiroudková. SNKLHU, Praha 1955.
- Eckermann, Johann Peter:** *Gespräche mit Goethe in den letzten Jahren seines Lebens*, ed. Fritz Bergemann. Insel Verlag, Frankfurt am Main 1981.
- Kafka, Josef (red.):** *Národopisná výstava československá v Praze 1895. Hlavní katalog a průvodce*. Praha 1895.
- Kamper, Jaroslav:** Das böhmische Litteraturjahr. *Das Magazin für Litteratur* 64, 1895, č. 32, 10. 8., sl. 1007–1013.
- Kürschner, Joseph:** Was wir wollen. *Aus fremden Zungen* 1/I, 1891, nestránkováno.
- Kürschner, Joseph:** Zum neuen Jahrgang. *Aus fremden Zungen* 2/I, 1892, nestránkováno, nepodepsáno.
- Kürschner, Joseph:** Zum dritten Jahrgang. *Aus fremden Zungen* 3/I, 1893, č. 1, nestránkováno.
- Kürschner, Joseph:** Zum vierten Jahrgang. *Aus fremden Zungen* 4/I, 1894, č. 1, nestránkováno.

- Leppin, Paul:** Ein Prager Poet. *Jung-Deutschland* 1, 1900, č. 5, srpen, s. 88–90.
- Leppin, Paul:** Prager Bohème. In *týž: 13 Kapitel aus der Hölle*. Werkausgabe 1. Auswahl 1900–1944, eds. Markus R. Bauer — Julia Hadwiger — Dierk O. Hoffmann — Rolf A. Schmidts. SSI, Zürich 2007, s. 100–103.
- Lublinski, Samuel:** Judenlieder, *Die Welt* 3, č. 19, 12. 5. 1899, s. 13–14.
- Machar, Josef Svatoopluk:** Epitaph für das XIX. Jahrhundert, přel. Bronislav Wellek. *Der Zuschauer* 2, 1894, č. 4, 15. 2., s. 155–157.
- Mrstík, Vilém:** *Stíny*. J. Otto, Praha 1893.
- Mrstík, Vilém:** Fräulein Emma, přel. Oskar Wiener. *Aus fremden Zungen* 12/I, 1902, č. 12, s. 555–564.
- Preiß, Gabriele:** Unsterblich, přel. Jaroslav Podhorský. *Aus fremden Zungen* 8/I, 1898, č. 4, s. 178–185.
- Preiß, Gabriele:** Der Gemeindeschreiber. Eine Kärtner Novelle, přel. Alfred Penizek. *Aus fremden Zungen* 17/I–II, 1907, č. 10, s. s. 433–442, č. 11, s. 481–490, č. 12, 529–541, č. 13, s. 577–586.
- [Procházka, Arnošt]:** Časopisy. *Moderní revue* 4, 1896/1897, sv. V, č. 3, prosinec 1896a, s. 95.
- Procházka, Arnošt:** K poslední fazi české poesie. In: *Almanach secese*. S. K. Neumann, Praha 1896b, s. 69–79.
- Rais, Karel V.:** Mutter und Kinder, přel. Johanna Kraus. *Aus fremden Zungen* 6/II, 1896, č. 19, s. 905–912.
- Rais, Karel V.:** Die Sünde des Vaters, přel. Jaroslav Podhorský. *Aus fremden Zungen* 13/II, 1903, č. 19, s. 904–910.
- Sova, Antonín:** 1. Ein Sinnen, 2. Der Kondor, přel. Otto Hauser. *Aus fremden Zungen* 12/II, 1902, č. 21, s. 1007.
- Svoboda, F. X.:** Schweres Korn, přel. Oskar Wiener. *Aus fremden Zungen* 12/I, 1902, č. 6, s. 257–266.
- Svoboda, F. X.:** *Směš žertu i žalu. Menší povídky (1880–1890)*. Libuše, Praha 1895.
- Svobodová, Růžena:** Was die Heimat erzählte, přel. Ottilie Fischer. *Politik* 40, 1901, 16. 5., č. 134, s. 1–4.
- Svobodová, Růžena:** *Pěšinkami srdce*. J. Otto, Praha 1902.
- Svobodová, Růžena:** Was die Heimat sprach, přel. Camill Hoffmann. *Aus fremden Zungen* 12/I, 1902, č. 1, s. 39–43.
- Šimek, Otokar:** Tři čeští Němci. *Česká kultura* 2, 1913/1914, č. 14/15, 9. 4. 1914, s. 229–231.
- Šimek, Otokar:** Za Otakarem Theerem. In: *Na paměť Otakara Theera*. B. M. Klika, Praha 1920, s. 138–144.
- Šimek, Otokar:** Léta učení a putování Arne Nováka. In: Jiří Horák, Albert Pražák a Julius Heidenreich (eds.): *Strážce tradice*. Fr. Borový, Praha — R. Promberger, Olomouc 1940, s. 13–37.
- Šlejhar, Josef K.:** *Dojmy z přírody a společnosti*. J. Otto, Praha 1893.
- Šlejhar, Josef K.:** Die Mutter, přel. Camill Hoffmann. *Aus fremden Zungen* 12/II, č. 18, s. 833–849.
- Theer, Otokar:** František Xav. Svoboda: Příhody a obrazy. *Povídky (1887–1899)*. *Rozhledy* 10, 1900/1901, č. 11, 1. 3. 1901, s. 433–434.
- Vrchlický, Jaroslav:** Strophen, přel. Otto Hauser. *Aus fremden Zungen* 8/II, 1899, č. 13, s. 616.
- Wellek, Bronislav:** Jaroslav Vrchlický. *Der Zuschauer* 1, 1893, č. 11/12, 15. 12., s. 346–351.
- Wellek, Bronislav:** Die moderne Oper und Friedrich Smetana. *Der Zuschauer* 2, 1894, č. 8, 15. 4., s. 363–372, č. 9, 1. 5., s. 402–410.
- Wellek, Bronislav:** Friedrich Smetana. *Österreichisch-Ungarische Revue*, sv. 17, 1894/1895, č. 1, s. 40–56, č. 2, s. 111–126, č. 3, s. 177–203, č. 4, 275–300, č. 6, s. 370–391.
- Wellek, Bronislav:** *Friedrich Smetana*. Dominicus, Praha 1895.
- Wellek, Bronislav:** Albert als Übersetzer. Von einem seiner Mitarbeiter. *Wiener Zeitung*, 1900, 7. 10., s. 3–5, podepsáno B. W.
- Wellek, Bronislav:** Neue Vrchlický-Literatur. *Wiener Abendpost*, 1903, 13. 6., s. 1–2.
- Wellek, Bronislav:** Julius Zeyer: Geschichten und Legenden. *Wiener Abendpost*, 1904a, 13. 2., s. 6.
- Wellek, Bronislav:** Ein Roman Zeyers im deutschen Gewande. *Wiener Abendpost*, 1904b, 16. 4., s. 6.
- Wellek, Bronislav:** Jiráseks ‚Chodische Freiheitskämpfer‘. *Wiener Abendpost*, 1905, 25. 2., s. 5.

Wellek, Bronislav: Jaroslav Vrchlický. *Wiener Abendpost*, 1912, 10. 9., č. 208, s. 1–3.

Wellek, Bronislav: Jak jsem překládal Vrchlického. *Časopis pro moderní filologii* 42, 1960, č. 1, s. 113–115.

Wiener, Oskar: *Gedichte*. Schuster & Loeffler, Berlin 1899.

Ziková, Luisa: *Spodní proudy*. Moderní revue, Praha 1896.

Zika, Luise: Die weiße Blüte, přel. Adolf Donath. *Aus fremden Zungen* 7/I, 1897, č. 11, s. 498–500.

LITERATURA

Balzer, Rudolf Wilhelm: Aus den Anfängen schriftstellerischer Interessenverbände. Joseph Kürschner: Autor — Funktionär — Verleger. *Archiv für Geschichte des Buchwesens*, sv. 16, 1976, sl. 1457–1648.

Bensimon, Doris: *Adolph Donath (1876–1937). Ein jüdischer Kunstwanderer in Wien, Berlin und Prag*. Campus, Frankfurt — New York 2001.

Brouček, Stanislav — Pargač, Jan — Sochorová, Ludmila — Štěpánová, Irena: *Mýtus českého národa aneb Národopisná výstava československá 1895*. Littera Bohemica, Praha 1996.

Burghauserová, Zdenka: *Dr. Bronislav Wellek. Na paměť zesnulého...* S. n., Praha 1959.

Casanova, Pascale: *Republika světové literatury*, přel. Čestmír Pelikán. Karolinum, Praha 2012.

Černý, Václav: R. M. Rilke a Praha, Čechy a Češi. In týž: *Studie ze starší a světové literatury*. Mladá fronta, Praha 1969, s. 128–152.

David-Fox, Katherine: Prague — Vienna, Prague — Berlin: the Hidden Geography of Czech Modernism. *Slavic Review* 59, 2000, č. 4, s. 735–760.

Demetz, Peter: An Interview with René Wellek. *Cross Currents* 9, 1990, s. 135–145.

Demetz, Petr: *René. Pražská léta Rainera Marii Rilka*, přel. a doslov napsal Ladislav Nezdařil. Aula, Praha 1998.

Espagne, Michel: Jenseits der Komparatistik. In: Ulrich Mölk — Susanne Friede (eds.): *Europäische Kulturzeitschriften um 1900 als Medien transnationaler und transdisziplinärer*

Zeyer, Julius: *Tři legendy o krucifixu*. F. Šimáček, Praha 1895.

Zeyer, Julius: Inultus. *Prager Legende*, přel. Camill Hoffmann. *Aus fremden Zungen* 12/I, 1902, č. 3, s. 127–135.

Zeyer, Julius: *Geschichten und Legenden*, přel. Paula Lokota a Paul Jos. Harmuth, Internationale Novellen-Bibliothek, sv. 7. Marchlewski, München 1903.

Wahrnehmung. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2006, s. 13–32.

Brauneck, Manfred — Müller, Christine (eds.): *Manifeste und Dokumente zur deutschen Literatur. 1880–1900. Naturalismus*. J. B. Metzler, Stuttgart 1987.

Hadwiger, Julia: „Jungprag‘ war kein Verein und kein Klub, es war ein Herzensbund Gleichgesinnter...“ — Spurensuche und Versuch einer Zuordnung. *Brücken* 20, 2012, č. 1/2, s. 9–40.

Ifkovits, Kurt: „...směs sklíčenosti, obav, a také fascinace“: Okolnosti a důsledky pražských návštěv Hugo von Hofmannsthala. In: Helena Kokešová (ed.): *Politici, umělci a vědci ve veřejném prostoru na přelomu 19. a 20. století*. MÚA, Praha 2015, s. 121–136.

Jähnichen, Manfred: *Der Weg zur Anerkennung. Tschechische Literatur im deutschen Sprachgebiet 1861–1918*. Akademie-Verlag, Berlin 1972.

Jirát, Vojtěch: Hauser Otto. In: *Ottův slovník naučný nové doby. Dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému*, 2/II. J. Otto, Praha 1933, s. 1046, podepsáno Jr.

Kostrbová, Lucie: „Zeit má kuráž a neber ohledy“ — k vztahům české moderny a vídeňské Die Zeit. *Literární archiv* 37, 2006, s. 93–118.

Kostrbová, Lucie: Die tschechische literarische Moderne und ihre Vermittlung in der Zeit. In táž - Kurt Ifkovits — Vratislav Doubek: *Die Wiener Wochenschrift Die Zeit (1894–1904) als Mittler zwischen der Tschechischen und Wiener*

- Moderne. MÚA, Praha — ÖTM, Wien 2011, s. 58–94.
- Kostrbová, Lucie:** *Mezi Prahou a Vídní. Česká a vídeňská literární moderna na konci 19. století.* Academia, Praha 2011.
- Kostrbová, Lucie — Ifkovits, Kurt — Doubek, Vratislav:** *Die Wiener Wochenschrift Die Zeit (1894–1904) als Mittler zwischen der Wiener und Tschechischen Moderne.* MÚA, Praha — ÖTM, Wien 2011.
- Krejčová, Helena — Mišková, Alena:** Anmerkungen zur Frage des Antisemitismus in den Böhmisches Ländern Ende des 19. Jahrhunderts. In: Jörg K. Hoensch — Stanislav Biman — Lubomír Lipták (eds.): *Judenemanzipation — Antisemitismus — Verfolgung in Deutschland, Österreich-Ungarn, den Böhmisches Ländern und in der Slowakei.* Klartext, Essen 1999, s. 55–82.
- Kremnitz, Georg:** Vícejazyčnost v literatuře. „Subjektivní“ kritéria pro volbu literárního jazyka, přel. Jana Segi Lukavská. *Česká literatura* 61, 2014, č. 6, s. 807–813.
- Krolop, Kurt:** Ke vzniku a historii pražské německé literatury „expresionistického desetiletí“. In *týž: O pražské německé literatuře*, přel. Jiří Stromšík. Nakladatelství Franze Kafky, Praha 2013, s. 10–67.
- Levý, Jiří:** *České teorie překladu 1. Vývoj překladatelských teorií a metod v české literatuře.* Ivo Železný, Praha 1996.
- Hans, Lülfiing:** Kürschner, Joseph. In: *Neue Deutsche Biographie* 13, 1982, s. 234–236 <<http://www.deutsche-biographie.de/pnd118567780.html>> [29. 4. 2014].
- Merhaut, Luboš:** Polemika: spojení a odloučení. K charakteristice literární generace devadesátých let. In: Kateřina Bláhová: *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století.* KLP, Praha 2002, s. 307–325.
- Merhaut, Luboš:** Periodika a polemika: aktualita a paměť (nad spory o Hálka). *Slovo a smysl* 1, 2004, č. 2, s. 70–90.
- Merhaut, Luboš:** Luisa Ziková. In *týž* (red.): *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce 4/II, U–Ž, Dodatky A–Ř.* Academia, Praha, 2008, s. 1752–1754, podepsáno lm.
- Merhautová, Lucie — Ifkovits, Kurt (eds.):** *Die Wiener Wochenschrift Die Zeit (1894–1904) und die Zentraleuropäische Moderne.* MÚA, Praha — Klartext, Wien — Essen 2013.
- Mitscherling, Maria:** *Joseph Kürschner. Nachlassverzeichnis und Textauswahl.* Forschungsbibliothek Gotha, Gotha 1990.
- Mölk, Ulrich — Susanne Friede (eds.):** *Europäische Kulturzeitschriften um 1900 als Medien transnationaler und transdisziplinärer Wahrnehmung.* Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2006.
- Nezdařil, Ladislav:** *Česká poezie v německých překladech.* Praha, Academia 1985.
- Osmann, Gudrun:** „Wer an sich verzagt, der ist verloren.“ *Joseph Kürschner. Zeugnisse aus dem Leben eines literarischen Enzyklopädikers und Eisenacher Kulturförderers.* quartus-Verlag, Bucha bei Jena 2010.
- Petrbok, Václav:** Bilingualismus / Zweisprachigkeit als literarisches Phänomen in den böhmischen Ländern im „langen“ 19. Jahrhundert. Das Prolegomenon zu einem Projekt. *Listy filologické* 137, 2014a, č. 1/2, s. 97–107.
- Petrbok, Václav:** „Sprache als Waffe“. Deutsch-tschechischer Sprachwechsel im literarischen Leben in den böhmischen Ländern 1860–1890. In: Klaas-Hinrich Ehlers – Marek Nekula — Martina Niedhammer — Hermann Scheuringer (eds.): *Sprache, Gesellschaft und Nation in Ostmitteleuropa. Institutionalisierung und Alltagspraxis.* Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2014b, s. 185–200.
- Petrbok, Václav:** Böhmisches und mährische Juden als Kulturvermittler zwischen Deutschen und Tschechen. Prolegomena zu einem vielseitigen Thema. In: Ralf Bogner — Manfred Leber (eds.): *Neun plus eins. Literarische Beziehungen zwischen Deutschland und seinen Nachbarn.* Universaar, Saarbrücken 2014c, s. 75–95.
- Polák, Pavel:** *Camill Hoffmann. Eine Biographie,* FF UK, Praha 2007 [diplomová práce].
- Pynsent, Robert B.:** *Julius Zeyer. The Path to Decadence.* Mouton, The Hague 1973.
- Strohsová, Eva:** *Zrození moderny.* Československý spisovatel, Praha 1963.
- Rosbacher, Karlheinz:** *Heimatkunstabewegung und Heimatroman. Zu einer Literatursoziologie der Jahrhundertwende.* Klett, Stuttgart 1975.

- Rossbacher, Karlheinz:** Heimatkunst der frühen Moderne. In: York-Gothart Mix (ed.): *Hansers Sozialgeschichte der deutschen Literatur*, sv. 7. Carl Hanser Verlag, München — Wien 2000, s. 300–313.
- Schlawe, Fritz:** *Literarische Zeitschriften. Teil I. 1885–1910*. J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, Stuttgart 1965.
- Sudhoff, Dieter:** Předmluva. In: Camill Hoffmann: *Politické deníky 1932–1939*, přel. Alena Bláhová a David Kraft. Pražská edice, Praha 2006, s. 9–25.
- Švábek, Josef:** *Adolf Donath*. Muzeum Kroměřížska, Kroměříž 1990.
- Topor, Michal:** Cestou Luisy Zikové. *Slovo a smysl* 2, 2005, č. 3, s. 177–196.
- Topor, Michal:** 1896–1900: Moderne im Schatten der Väter, die Professoren und der ‚Nationalpflicht‘? Versuch einer Re- / Konstruktion. *Brücken. Neue Folge* 20, 2012, č. 1/2, s. 59–86.
- Urban, Otto M. — Merhaut, Luboš (ed.):** *Moderní revue 1894–1924*. Torst, Praha 1995.
- Vojtěch, Daniel:** *Vášeň a ideál. Na křižovatkách moderny*. Academia, Praha 2008.
- Vojtěch, Daniel:** Zwischen den Kontexten. Zum kritischen Schaffen Camill Hoffmanns zu Beginn des 20. Jahrhunderts. In: Lucie Merhautová — Kurt Ifkovits (eds.): *Die Wiener Wochenschrift Die Zeit (1894–1904) und die zentraleuropäische Moderne. Studien und Dokumente*. MÚA, Praha — Klartext, Essen — Wien 2013, s. 104–115.
- Vojtěch, Daniel:** Zum Sinn des Rokoko-Gartens: Camill Hoffmann und der „Prager Kontext“ vor 1914 (Übersetzungen, Kritik, Interpretationen) [v tisku].
- Wehnert, Jürgen:** Joseph Kürschner und Karl May. Fragmente einer Korrespondenz aus den Jahren 1880 bis 1892. *Jahrbuch der Karl-May-Gesellschaft*, 1988, s. 341–389.
- Wunberg, Gotthard — Braakenburg, Johannes J. von (eds.):** *Die Wiener Moderne. Literatur, Kunst und Musik zwischen 1890 und 1910*. Reclam, Stuttgart 1981.

RÉSUMÉ

Czech literary modernism in the journal *Aus fremden Zungen* — four examples of mediation

The study focuses on Bronislav Wellek, Adolph Donath, Camill Hoffmann, Oskar Wiener and Otto Hauser and their translations and articles on modern Czech literature published in the German journal *Aus fremden Zungen* (1891–1910). This fortnightly established by Joseph Kürschner dealt exclusively with foreign literature. Its openness to all kinds of literary currents and little-known minor literatures was unique within the system of German literary journals. A comparison indicates the key role played by mediators. The primary requirement for their activity was multilingualism, and it turns out that in the case of all the figures under consideration, language did not necessarily have the nationally symbolic significance ascribed by politics, and their identity basically did not depend on their use of one language or another. The progress and success of this mediation was not just decided by the literary standard of the translation, but all five translators were concerned to improve the standard of translation, as well as to change the approach to translation in general. The choice of text and its succeeded publication was determined by the involvement of the mediators in the Czech and German literary context. Hence Bronislav Wellek focused primarily on translations and interpretations of poetry by Jaroslav Vrchlický and J. S. Machar, whom he knew personally and who also introduced him to their own literary and intellectual circles. It was thanks to Vrchlický that he printed his translations in Eduard Albert's anthologies *Poesie aus Böhmen* (1893–1895). Machar was responsible for other translations, e.g. Hilbert's drama *Vina*, which Hermann Bahr was to help promote in the German-language sphere. Between 1896 and 1898, Adolph Donath attempted to build up his position as mediator between the *Moderní revue* circle and some representatives of

Viennese modernism (e.g. Karl Kraus, Peter Altenberg and Felix Rappaport). For *Aus fremden Zungen* he translated an impressionistic short story by Luisa Ziková *Bílý květ* (White Flower). In a five-part series and an accompanying study modern Czech prose (J. Zeyer, V. Mrštík, F. X. Svoboda, J. K. Šlejhar and R. Svobodová) was presented by Camill Hoffmann and Oskar Wiener. Their mediation activities were based on direct relations with Prague Czech authors of the youngest generation, on whom Hoffmann also focused in his articles for other German journals, though in *Aus fremden Zungen* he was concerned with surveying the modernist work of the 1890s. Samples of Czech prose were followed on by translations from modern Czech lyric poetry (O. Březina, A. Sova, K. Hlaváček and V. Dyk) written by Otto Hauser. This polyglot and translator from numerous languages was a different kind of Viennese mediator. In contrast to Welck and Hoffmann, Hauser was only in sporadic correspondence with Sova and Březina. His literary assessment of their poetry was based on his broad knowledge of contemporary European poetry, including minor literatures (such as Danish, Dutch and Croatian) and as such is of importance. These examples show that literary mediation is a complex rapprochement of variously defined and construed contexts, which have their reflected and unrealized limits.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS

moderna; česká literatura; německá literatura; časopisy; literární prostředkování; přelom 19. a 20. století / modernism; Czech literature; German literature; periodicals; literary mediation; turn of 19th and 20th century

Lucie Merhautová | Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky
lucie.merhautova@seznam.cz